

Laura LUKENSKIENĖ

Žvejų dainos: žanro ir paplitimo problemos

Anglers' Songs: Problems of Genre and Distribution

Anotacija

Straipsnio tikslas – apibrėžti žvejų dainų grupę, ištirti ją įvairiais aspektais. Išnagrinėti būdingiausius šios grupės melodinius tipus, jų funkcionalumą, ištirti paplitimo arealus, atskleisti jų sąryšius su kitų žanrų poetiniais bei melodiniais tipais. Straipsniu norima atkreipti dėmesį į žvejų dainas kaip į tam tikros socialinės žmonių grupės dainas, jame keliamas šių dainų funkcionalumo klausimas.

Tyrimai atlikti lyginamuoju tipologiniu, istoriniu, analitiniu, diachroniniu, sinchroniniu, kartografavimo metodais.

Reikšminiai žodžiai: žvejai, žvejyba, žvejų dainos, muzikinis dialektas, pietvakarių Lietuva.

Abstract

The purpose of the article is to define the group “songs of anglers”, exploring the main melody types of those songs, exploring the areas of distribution and relations to other genres of folksongs. The problem of functionality is touched upon in this article. Songs of anglers described as folklore of a specific social group, are not songs accompanying work, as it was thought before.

Comparative typological, historical, analytical, diachronic and synchronic methods are used in the research.

Keywords: anglers, fishing, folk songs of anglers, musical dialect, south-western Lithuania.

Dainuodama lietuvių liaudies dainas, straipsnio autorė ne kartą buvo atkreipusi dėmesį, kad suvalkiečių ir dzūkų dainose dažnai minimos jūros marios, laivelis, plaukimas, žvejyba. Rodos, tai įprasta Mažojoje Lietuvoje, kurioje žvejyba buvo kur kas svarbesnis verslas nei kitose Lietuvos dalyse. Gilinantis į gimtojo regiono (Suvalkijos ir Dzūkijos paribys) folklorą išvelgta daug bendrumų su Mažosios Lietuvos muzikiniu folkloru – bendrų melodinių, poetinių tipų. Gali būti, kad žvejų dainos – viena iš dainų grupių, bendrų visiems trims minėtiems regionams. Dėl to nuspręsta išsamiau panagrinėti „žvejų dainas“, jų paplitimą ir sąsajas su kitais dainų žanrais.

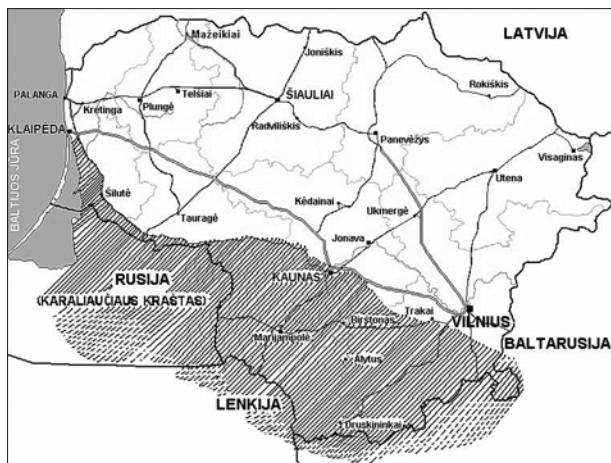
Mažosios Lietuvos, Suvalkijos ir Dzūkijos muzikinio folkloro bendrumus pirmoji pastebėjo ir glaustai aptarė lietuvių etnomuzikologijos pradininkė Jadvyga Čiurlionytė. Bet Suvalkijos muzikinį dialektą tyrinėtoja priskyrė dzūkų muzikiniam stiliui¹. Į suvalkiečių muzikinio dialekto savarankiškumą ji neatkreipė dėmesio tikriausiai dėl nepakankamo šiame regione surinkto folkloro kiekio. Deja, šių etnografinių regionų bendrumo tema išsamiau nenagrinėta iki šiol². Apie Pietų Lietuvos muzikinį dialektą, kuriame išlikę apčiuopiami jotvingiškosios kultūros elementai, yra užsiminę A. Nakienė, R. Astrauskas³. Jotvingių substrato įtaką suvalkiečių muzikiniam dialektui išvelgė A. Vakariniene⁴. Tyrinėtoja B. Skalauskienė bandė išvelgti į dar senesnius laikus. Ji tyrė senosios lietuvių ir baltarusių darbo ir kalendorinių apeigų muzikos panašumus, susiejo juos su Nemuno kultūros palikimu⁵.

Trys minėtieji etnografiniai regionai, be abejo, skiriasi savitomis tradicijomis, savitais muzikiniais dialektais, kuriuos jau tyrė etnomuzikologai⁶. Čia išgalėję du muzikos

stiliai: monofoninis ir homofoninis. Vakarų Dzūkijoje vyrauja monofoninė faktūra. Suvalkijoje XX a. antrojoje pusėje gausiai užrašyta homofoninės sandaros melodijų, tačiau yra ir monofoninių. XIX a. pabaigoje bei XX a. pradžioje didžiąją daugumą Suvalkijoje užrašyto muzikinio folkloro⁷ sudaro būtent monofoninės sandaros melodijos, todėl manoma, kad dar XIX a. čia vyravo monofonija. Ji būdinga ir Mažajai Lietuvai.

Akivaizdu, kad trijų minėtų regionų folklorui būdingi bendri melodiniai tipai, nežinomi arba labai menkai težinomi kituose regionuose. Remdamiesi bendru šių regionų folkloro repertuaru, apibrėžėme tyrimo teritoriją: tai pietvakarių Lietuva, kuri apima Mažąją Lietuvą, Suvalkiją ir pietų bei vakarų Dzūkiją (Lazdijų, Alytaus, Varenos, Trakų, Kaišiadorių, Elektrėnų ir Šalčininkų rajonai, žr. 1 schemą). Didžioji išlikusi bendro repertuaro dalis yra vėlesniojo sluoksnio folkloras. Tai monofoninės struktūros darbo, vestuvinės, šeimos, jaunimo ir kitų žanrų dainos.

Apie žvejų dainas jau yra rašę R. Balsys, V. Misevičienė⁸, užsimindavo apie jas ir kiti tyrinėtojai. Dažniausiai buvo teigiama, kad žvejų dainos – tai pamario krašto (arba Mažosios Lietuvos) dainos⁹. Tačiau analizuojant pietvakarių Lietuvos darbo dainas paaiškėjo, kad kai kurios vadinosios „žvejų dainos“ paplitusios visoje šioje teritorijoje. Tada kyla klausimas, ar teisingas teiginys, kad tai pamario krašto dainos. Kurgi jų ištakos: gal jos atsirado Mažojoje Lietuvoje ir vėliau paplito dabartinėje teritorijoje? O gal yra kitaip: dainos, pasklidusios plačiau, prarado savo prasmę ir sunyko? Gilinantis į poetinius bei muzikinius „žvejų dainų“ tekstus, atsivėrė labai daug neaiškumų, problemų. Todėl šio straipsnio tikslas – iškelti tų dainų

1 schema. Pietvakarių Lietuva

žanrinės funkcinės grupės problemas, įvairiais aspektais išnagrinėti pagrindinius melodinius tipus, atskleisti jų sąsajas su kitais poetiniais bei melodiniais tipais.

Minėdami Lietuvių liaudies dainų kataloge (toliau – LLDK) išskirtą „žvejų dainų“ grupę, toliau ją žymėsime kabutėmis.

Pagrindinės problemos, su kuriomis teko susidurti:

- „Žvejų dainų“ sąvoka, kuri iki šiol nėra nusistovėjusi.
 - „Žvejų dainų“ funkcija. Žvejų dainos – tai ne senosios darbo (žvejybos) dainos, o greičiau dainos, kuriose tik minimas žvejybos, taigi neaišku, kokia tikroji šių dainų funkcija.
 - Paplitimo židiny. Ar tikrai „žvejų dainos“ – tik Mažosios Lietuvos dainos? Jos paplitusios ne tik Lietuvos pajūryje, dainuojamos Suvalkijoje ir Dzūkijoje, šiek tiek žinomos ir Aukštaitijoje bei Žemaitijoje.
- „Žvejų dainų“ variantų panašumas pajūryje ir Užnemunėje, Dzūkijoje – ne tik išorinis, bet esminis, tai rodo, kad šios dainos gali būti vieno laikotarpio reiškinys dabartinio jų paplitimo teritorijoje.

Vėlesniojo sluoksnio melodijų tyrinėjimo metodologijos ypatumai

Straipsnyje taikomi lyginamasis tipologinis, istorinis, analitinis, diachroninis, sinchroninis, kartografavimo metodai. „Žvejų dainos“ iki šiol buvo tyrinėjamos tik tekstologiniu aspektu, tokiu būdu ir buvo išskirta ši dainų grupė. Tad, ieškant atskaitos taško šiose dainose, tenka vadovautis tekstologų nuomone. Sinchroninis dainų melodijų tyrimo metodas padeda nustatyti bendruosius ir regioninius jų melodijų bruožus, pasekti, kaip kinta to paties tipo melodija geografinėje erdvėje, keliaujant iš vieno etnografinio regiono į kitą. Pasitelkus diachroninį

metodą bandoma išvelgti, kaip melodija galėjo kisti laike, atskleisti seniausias, naujesnes ir naujausias melodijas ypatybes. Taikant kartografinį metodą – atspindėti (apibrėžti) teritorinį melodijų paplitimą. Istorinio metodo prireiks norint suvokti tautosakos žanrų formavimosi sąlygas ir prielaidas. Be to, reikės palyginti etnomuzikologijos, kalbotyros, archeologijos duomenis, nustatyti jų sąryšius. Autorė tikisi, kad šie metodai padės išspręsti bent kai kurias išvardytas problemas.

Nagrinėjant pietvakarių Lietuvos darbo dainas, pirmiausiai susidurta su dainų klasifikacijos problemomis. Seniausiųjų apeiginės sandaros dainų melodijos nurodo jų funkciją. Iš vėlesnės kilmės melodijų dainų funkcijos sužinoti kol kas negalime. Siekiant išnagrinėti kai kurias anksčiau muzikiniu atžvilgiu nenagrinėtas dainų žanrines funkcinės grupes, kartais tenka remtis ta kategorija, pagal kurią jos yra išskirtos – dainų poetiniais tekstais, jų klasifikacijos sistema, pateikiama LLDK. Ši sistema nėra vientisa, turi daug trūkumų, tačiau kol kas neturime kitos alternatyvos lietuvių liaudies dainų poetinių tekstų klasifikacijai. LLDK dainų tekstai klasifikuojami pagal skirtingus kriterijus. Vieni tekstai tam tikrai žanrinei funkcinėi grupei priskiriami remiantis dainos tikrąja funkcinė paskirtimi (kai daina buvo dainuota), kiti – remiantis tematika, nors dainos funkcinė paskirtis yra kita. Todėl LLDK pastebima nemažai klaidų, šį sistemimą turėtume vertinti kritiškai.

Nagrinėjant dainų melodijas, naudojamosi G. Četkauskaitės sudaryta lietuvių liaudies dainų melodijų tipologijos sistema, kuri pagrįsta formos, dermės ir ritmo struktūrų tipologija. Pagal būdingus melodijos dermių, formos ir ritmikos bruožus išskiriami melodiniai tipai (toliau – MT). Tačiau autorė pažymėjo, kad melodinis tipas nėra užbaigtas tos pačios dainos variantų rinkinys. Tam tikri MT yra glaudžiai susiję, todėl gali būti gretinami ir lyginami.

Seniausias pietvakarių Lietuvos melodijų sluoksnis – monofoninės faktūros melodijos. Vis dėlto XX a. antroje pusėje Suvalkijoje išsigalėjęs homofoninis muzikinis mąstymas keičia melodijų struktūrą. Pastebima melodijų „nykimo“, degradavimo tendencija. Didelę dalį melodijų imama dainuoti homofoniškai, pakinta derminė jų sandara, nors forma bei ritminės struktūros dažniausiai nesugriūva. Kintant melodijos derminei sandarai, dažnai nesikeičia melodinis piešinys, pakilimai bei nusileidimai, kai kurios būdingos intonacijos, nepakinta dainos forma, ritmo formulė (toliau – RF). Todėl remiantis formos bei ritmikos ypatybėmis, poetiniais tekstais, melodiniu piešiniu turbūt galima kai kuriuos melodinius tipus jungti į MT grupes. Taigi MT, pasižymintys skirtinga dermine sandara, sudaro MT grupę, kuri gali atspindėti melodijos raidą (dažniausiai, deja, degradavimą, niveliaciją). Tai labai svarbu vėlesnio sluoksnio melodijų tyrimui.

Dauguma vertingųjų monofoninės sandaros pietvakarių Lietuvos melodijų užrašyta XIX a., XX a. pradžioje ar viduryje, kai melodijos buvo užrašinėjamos iš klausos. Melodijos užrašymas šiuo atveju daug priklauso nuo žmogiškųjų veiksnių – užrašinėtojo klausos, muzikinio išsilavinimo, melodijos interpretavimo, taip pat ir požiūrio į užrašinėjimo objektą. Dažnas melodijų užrašinėtojas nesuvokė tikrosios liaudies melodijos prigimties. Matydamas, kad liaudies melodija sunkiai užrašoma pagal klasikinės muzikos taisykles, mėgino ją „pataisyti“, užrašyti pagal klasikinės muzikos normas. Todėl neretai nukentėdavo kintamas lietuvių liaudies melodijų metras, liko neužfiksuotas dainininkų intonavimas (pastabose teušsimenama, kad dainininkė „nešvariai“ intonuoja), daugeliu atvejų neužfiksuota melizmatika. Gerai nesuvariantiant lietuvių liaudies dainų melodikos, buvo pakeisti alteracijos ženklai, užrašytos kadencijos, nebūdingos lietuvių liaudies dainoms. Kita daugelio liaudies dainų melodijų transkribavimo problema – taktavimas. Šių problemų dažnai kyla dėl laisvos liaudies melodijų ritmikos. Lietuvių liaudies melodijoms nebūdingas priešaktis, tačiau kai kuriuose užrašymuose jis atsiranda dėl savotiško melodijos interpretavimo. Kai kurie liaudies melodijų užrašinėtojai galbūt rėmėsi ne ritminėmis melodijos ypatybėmis. Dažnai akivaizdu, kad taktuota labiau atsižvelgiant į poetinio teksto kirčius negu į muzikinius akcentus. Todėl dažnai to paties MT variantai užrašyti atrodo skirtingai. Jūs atpažinti padeda RF¹⁰.

Tyrinėdami „žvejų dainas“ turėjome vadovautis LLDK, kaip pradiniu atskaitos tašku, kur pateikiama pirminė šių dainų tekstų klasifikacija. Tačiau, apibendrinę medžiagą, matome, jog ne visi LLDK fiksuojami poetiniai tipai (toliau – PT) yra žinomi pietvakarių Lietuvoje, šio regiono dainos čia apeinamos. Peržiūrėjus pietvakarių Lietuvoje (ar atskirose jos dalyse) paplitusių PT melodijas, pastebėta, kad MT yra kur kas mažiau negu PT. Ta pati melodija dažniausiai pritaikoma keliems skirtingiems poetiniams tekstams. Daugelis poetinių tekstų, ypač vėlesniojo sluoksnio dainų, gana smarkiai varijuoja. Panašių siužetų pasitaiko darbo, vestuvių, šeimos, jaunimo-meilės dainose. Taigi kartais sunku nustatyti PT ribas. Šiuose tipuose gerokai daugiau varijavimo, galbūt ir pateikėjo interpretacijos. Peržvelgę turimas „žvejų dainas“, matome, kad pietvakarių Lietuvoje populiarius keletas MT, kuriais dainuojama daug ir gana skirtingų poetinių tekstų.

Žvejų dainų sąvokos problema folkloristinėje literatūroje

Žvejų dainos – probleminė dainų kategorija, jos teikia erdvės tolesniems tyrimams. Vis dar nerandama ir bendro šios žanrinės ir funkcinės dainų grupės apibrėžimo. Dažniausiai ši sąvoka siejama su Mažąja Lietuva, Klaipėdos

kraštu, sakoma, kad tai Mažajai Lietuvai, pamariui būdingos dainos. Tačiau kas iš tiesų yra žvejų dainos? Tyrinėtojai apibūdina jas gana skirtingai.

Lietuvių liaudies dainų kataloge (LLDK), darbo dainų skyriuje, išskirta „žvejų dainų“ teminė ir motyvinė grupė. Dainų grupės čia sudarytos pagal dainų poetinių tekstų tematiką, taigi į žvejų dainų grupę patenka dainos, kurių poetiniuose tekstuose minima žvejyba, žvejai. LLDK išskiriamos kelios žvejų dainų poetinių tekstų variantų grupės: „Dirbs luotą, bėgs jūromis marelėmis“ (poetiniai tipai 1534–1537), „Gers broliai skolon, sumokės pažuvavę“ (PT 1543–1544), „Kreips luotą į kaimelį, kur auga puiki mergelė“ (PT 1550–1555), „Žvejų mergytei nereiks darbelių dirbti, tiktai laive sėdėti“ (PT 1560–1562), „Skęsta bernelis, siekdamas nuskandintą žiedelį“ (PT 1568–1574). Iš viso nurodyti 22 žvejų dainų poetiniai tipai. Šių dainų melodijos kol kas beveik netyrinėtos. Dauguma jų – vėlesnės kilmės lyrinės dainos.

Donato Saukos „Lietuvių tautosakoje“¹¹ žvejų dainos aptariamoms labai trumpai: „Žvejų dainos turi lokališkumo žymių. Dainuojamos *pajūriečių*: klaipėdiečių, Mažosios Lietuvos gyventojų. Taigi jos pirmiausia charakteringos kaip *aprašyska vietinės tradicijos*. Žvejų dainos [...] primena žvejų darbą: laivo statymą, tinklų leidimą. Žūklės vaizdai atauti mintimis apie mergytę, augančią Rusnės kaime ly – *panašiai kaip dažnoje darbo, piršlybų ar kitoje dainoje*. Populiariesnis čia nei kitose dainose skendimo vaizdas...“ (išskirta autorės – L. L.).

Po dešimtmečio Vanda Misevičienė tekstologiniu požiūriu nagrinėjo vieną žvejų dainų poetinį tipą – „Išbėg išbėgo“ (LLDK D 1550), kuris yra dainuojamas dviejų skirtingų tipų melodijomis¹². Ji teigė, kad „žvejų dainų vieta tarp darbo dainų yra sąlyginė. Žvejų dainos nėra tikros žvejų darbo palydovės. Ši daina greičiau būtų žvejų, kaip tam tikros socialinės grupės, kaip tam tikro užsiėmimo žmonių grupės, daina. Ji, be abejonės, turi sąsajų su darbo dainomis, todėl jos vieta tarp darbo dainų yra visai pamatuota.“ Taigi mokslininkė vengė daryti kategoriškas išvadas, tačiau cituotose eilutėse jau ryškėja žvejų dainų funkcinės priklausomybės problema. Kol kas aišku tik tiek, kad žvejybos metu nedainuota.

Rimantas Balsys monografijoje „Mažosios Lietuvos žvejų dainos“ į žvejų dainų žanrą žvelgia plačiau: „Žvejų dainomis reikėtų laikyti visas Mažojoje Lietuvoje nuo L. Rėzos iki paskutiniosios tautosakos rinkimo ekspedicijos bei visas nuo XIX a. pradžios iki XX a. pabaigos užrašytas ir skelbtas dainas. Taip pat žvejų dainomis reikia laikyti ir po kitus Lietuvos regionus pasklidusias užrašytas, bet greičiausiai iš pamario krašto kilusias dainas [...]. Ir atvirksčiai – žvejų dainomis nelaikomos iš kitų Lietuvos regionų į Mažosios Lietuvos dainų rinkinius patekusios dainos.“¹³ Tyrinėtojas į Mažosios Lietuvos dainas žvelgia nauju aspektu, dainų poetinius tekstus tiria struktūriniu,

lyginamuoju metodais. Žvejų dainų, kaip darbo dainų grupės, samprata išplečiama iki tam tikro regiono dainuojamojo folkloro, tačiau vis tiek neaišku, kurios dainos, anot R. Balsio, yra kilusios iš pamaro krašto, o kurios atsiklidusios iš kitų regionų. Ši idėja kelia ir daugiau abejonių, nes Mažojoje Lietuvoje XIX a.–XX a. antrojoje pusėje gyveno ne vien žvejai. Peržvelgus, sakykim, Ch. Bartscho „Dainų balsus“¹⁴, visame leidinyje, kurį sudaro 392 dainos (daugiausia jų užrašyta Mažojoje Lietuvoje, šiek tiek – Suvalkijoje), randame vos tris dainas, LLDK priskiriamas žvejų dainoms. Tad R. Balsio „žvejų dainų“ sąvoka mums būtų pernelyg plati ir per daug nutolusi nuo iki šiol vartotosios. Be to, akivaizdu, kad dabartiniai geografiniai suskirstymai liaudies dainoms jau ne itin reikšmingi, taigi būtų per drąsu sakyti, kad žvejų dainos – tik vienos geografinės srities dainos.

Apžvelgus negausią literatūrą šia tema, vis tiek galutinai nepaaiškėja, ką turėtume vadinti žvejų daina, o šių dainų muzikiniai tekstai, kuriais gal ir galėtume remtis, tebėra nenagrinėti. Autorės nuomone, žvejų dainomis galima vadinti dainas, kurios buvo dainuojamos žvejojant (tada tai būtų darbo dainos), arba dainas, kurias dainavo žvejai (t. y. žvejų, kaip socialinės grupės, dainos). Todėl reikėtų panagrinėti atskirą Lietuvos gyventojų socialinių grupių tautosaką, – iki šiol Lietuvoje to beveik nedaryta. Šiuos reiškinius identifikuoti ir įvertinti vis dar sudėtinga.

Kol kas remsimės LLDK apibrėžtomis žvejų dainų grupėmis, poetiniais tipais. Daugumai LLDK išskiriamų žvejų dainų poetinių tipų būdingos melodijos, kurios savo ruožtu gali būti dainuojamos ir su kitų PT tekstais, todėl reikėtų patyrinti jų sąryšius.

Žvejiškosios kultūros atspindžiai „žvejų dainose“. Funkcionalumo problema

Žvejyba nuo seno Lietuvoje buvo svarbus maisto šaltinis, – tai vienas seniausių Lietuvos verslų. Archeologiniais duomenimis, Lietuvoje žvejota jau nuo paleolito (X–IX tūkst. pr. Kr.). Žvejybą galima skirstyti į 2 rūšis – marių ir vidaus vandenų žvejybą. Marių žvejai sukauptė gerokai daugiau profesinių gebėjimų bei patirties, tačiau dėl to žemdirbystės srityje jie liko daug silpnesni negu vidaus vandenų žvejai. Nuo seno Lietuvoje gyvavo paprotinė žvejybos teisė, kurios likučiai Rytų Lietuvoje siekia net XX a. pradžią. Feodalinėje Lietuvos valstybėje prie dvarų būdavo tvenkiniai, skirti žvejybai. Įvedus baudžiavą, kai kurių baudžiauninkų vienintelė pareiga buvo žvejoti dvarui. XVII a. Vilniuje susiformavo žvejų cechus. Vandens buvo suskirstyti tinklininkystėmis – susidarė žvejų (žmonių, besiverčiančių žvejyba) luomas¹⁵. Kiekvienoje vietovėje paprotinė teisė leido kaimo bendruomenės nariams beveik neribotai žvejoti vidaus vandenų pakraščiuose, o tikrieji žvejų luomo atstovai turėjo valtis, tinklus ir kitus

žvejybos įrankius ir žvejodavo išplaukę. Tam reikėjo ir šiek tiek didesnių įgūdžių negu „žvejo mėgėjo“: gebėjimo valdyti valtį, nuspėti artėjančias orų permainas, pažinti žuvis, žinoti, kur žuvingos vietos, vadovautis žvejybos kalendoriumi ir kt. Dar sumanesni turėjo būti marių žvejai, kurie audringu metu žvejoti net išplaukdavo į Baltijos jūrą, bet retai kuris žvejų paskėsdavo. Į žvejybą dažniausiai plaukdavo vyrai, kartais – prie ūkio darbų nepririštos moterys. Vaikai buvo mokomi žvejybos verslo nuo mažens¹⁶, todėl nenuostabu, kad ypač marių žvejai menkai išmanė apie žemės ūkį, dėl to juos pašiepėdavo žemdirbiai (tai atsispindi ir poetiniuose dainų tekstuose). Iš kartos į kartą perduodama profesinė patirtis, gyvenimo būdas, galų gale – kasdienė buitis ir aplinka, be abejonės, turėjo įtakos žmonių mąstysenai, taip pat ir tautosakai.

Žvejyba užsiėmė ne tik tautinė dauguma, bet ir tautinių mažumų atstovai. L. Piškinaitės-Kazlauskienės surinktais duomenimis, XX a. pradžioje Trakų ežeruose žvejais daugiausiai buvo lenkai, Aukštaitijoje – daugiausiai rusai (sentikiai), Vilniaus krašte – sugudėję lietuviai, Suvalkų apskrityje – sulenkėję lietuviai ir lenkai, Dzūkijoje – dzūkai, Žemaitijoje – žemaičiai. Kartu dirbo įvairių tautybių žmonės. L. Piškinaitė-Kazlauskienė užfiksavo, kad „darbo metu žvejai šnekėjosi „visaip“, t. y. specifine (lietuviška–gudiška–lenkiška–rusiška) žvejų kalba“¹⁷. Įvertinus šiuos duomenis, kalbėti apie žvejų (darbo) dainas darosi dar sudėtingiau. Galų gale žvejai juk negyveno skyriumi nuo kitų socialinių grupių, kaimo visuomenėje būta daug sąlyčio taškų, todėl vargu ar galėjo susidaryti sąlygos atskirai žvejų socialinės grupės muzikinei tautosakai formuotis.

Žvejyba minima smulkiojoje lietuvių tautosakoje, pasakose, sakmėse, taip pat ir dainuojamojoje tautosakoje. Dainuojamojoje tautosakoje ji ryškiausiai atsispindi dainų poetiniuose tekstuose. Dažniausiai užsimenama apie žvejojimą, laivo statymą, tinklų metimą, jų plovimą, minimas žvejų socialinis sluoksnius. Lietuvių liaudies dainų poetiniuose tekstuose gausu kitų su vandeniu susijusių motyvų: plaukimas laiveliu (valtele), skendimas, žiedo ar vainikėlio paskandinimas, ir tai ne tik buities realijos, bet ir simboliniai vaizdai. Taip pat galima žvejų, kaip socialinės grupės, daina, be to, žvejai ir žvejyba minimi ir kitų socialinių grupių liaudies dainose. Tačiau ar tie poetiniai vaizdai leidžia dainą vadinti žvejų daina? Funkciniu požiūriu žvejų dainomis turėtume vadinti tokias dainas, kurios dainuojamos žvejojimo metu. (Jau anksčiau sakyta, kad vadinamųjų „žvejų dainų“ melodijos nerodo dainų funkcinės paskirties.)

LLDK pateikiamos 5 vadinamųjų „žvejų dainų“ poetinių tekstų teminės grupės („Dirbs luotą, bėgs jūromis marelėmis“, „Gers broliai skolon, sumokės pažuvavę“, „Kreips luotą į kaimelį, kur auga puiki mergelė“, „Žvejų mergytei nereiks darbėlių dirbti, tiktai laive sėdėti“ ir „Skęsta bernelis, siekdamas nuskandintą žiedelį“), kurias,

kaip sakyta, sudaro 22 žvejų dainų poetiniai tipai. Kai kurie jų gausūs, tačiau kai kurie turi labai mažai, vos po keletą variantų.

Žvejų buities realijos ryškiausiai atsispindi pamario krašto dainų poetiniuose tekstuose, čia dažniausiai minimi konkretūs vietovardžiai, darbo įrankiai: „Ei kilo, kilo, / O ir iškilo / Iš Gilijos miestužio / Su kadugių laivužiu. / Ei eičiau, klausčiau / Seno tėvelio, / Katrul kreipsiu laivužį, / Kur stasyti žėglužį“¹⁸, kituose poetiniuose tipuose – laivo dirbimas, skendimas: „Augo kieme uoselis / Ir jaunasis bernelis. / Aš tą uosį pakirsiu / Ir laivelį dirbysiu. / Padirbysiu laivelį, / Leisiu jūrėms marelėms. / Man beplaukiant marelėms, / Ir pakilo vėjelis. / Ir pakilo vėjelis, / Ir apvirto laivelis. / Ir apvirto laivelis, / Ir nuskendo bernelis“¹⁹. Tai – PT grupės „Kreips luotą į kaimelį, kur auga puiki mergelė“ (6 PT), „Gers broliai skolon, sumokės pažuvavę“ (2 PT).

Kai kuriais atvejais vadinamųjų „žvejų dainų“ poetiniuose tekstuose į žveją ir žvejo darbą žvelgiama tarsi iš šalies, ironiškai: „Į žvejus jočiau, / Žvejus lankyčiau, / Žvejų mergatę vesčiau. / Žvejų mergatė, / Pajuodakatė, / Nemok trijų darbačių: / Nei plonai verpti, / Nei tankiai austi, / Nei drobužes rėdyti. / O tik ji moka / Laive sėdėti, / Baltas rankas mazgoti“²⁰. Tačiau vargu ar tai gali būti žvejų dainos. Tautosakoje dažniausiai pašiepama svetima socialinė grupė, svetimtaučiai, kuo nors išsiskiriančios būtybės. Taigi greičiau tai būtų ne žvejų dainos, o dainos apie žvejus – valstietis bernelis ruošiasi pirštis žvejų mergelei. Šiame PT pašepiamos žvejų mergaitės, žvejų socialinė grupė laikoma žemesne: „Kadangi žvejų pastangų vaisiai būdavo tuoj pat suvartojami, atsargų stygius vertė juos visą gyvenimą ieškoti maisto. Iš savo darbo susikrauti turtą jie negalėjo, o žemei dirbti nelikdavo laiko. Žemdirbiai šito neįstengė pateisinti ir darė išvadą, kad žvejų neturto priežastis yra tingumas.“²¹ Tokia yra visa poetinių tipų grupė: „žvejų mergytei nereiks darbėlių dirbti, tiktai laive sėdėti“ (LLDK 1560–1562).

Apie dainavimą žvejojant užuominų literatūroje nepavyko aptikti, tiesa, L. Mukaitė straipsnyje apie žvejus kuršininkus Kerstą ir Andreiš Balčius rašė: „Vėliau jaunimas „dainas leisdavo“ išplaukęs į jūrą, irstydamasis Palangos tilto link. Tačiau žvejodami, anot Andreiš, nedainuodavo, nes žvejyba – sunkus darbas, dainuot nér kada.“²² Taigi „žvejų dainų“ kaip darbo dainų hipotezė nepasitvirtina, apie šią dainų grupę galime kalbėti tik kaip apie žvejų socialinės grupės dainas, arba dainas apie žvejus.

Žvejų dainų grupėje gana daug poetinių tekstų, kuriuose minimas laivo statymas (Mažojoje Lietuvoje – „kūrimas“), plaukimas, tačiau ne visada aišku, kad kalbama apie žvejybą:

Pasamdyčiau
Daug jaunų brolelių,
Kad pakirstų
Žalią ažuolėlį.

Ką darysi
Iš mano šakelių,
Ką mislysi
Lygaus liemenėlio?

– Iš šakelių –
Naująjį vazelį,
Liemenėlio –
Juodąjį laivelį.

Ką lioduosi
Į juodą laivelį?
– Rugius miežius,
Geltonus kvietelius.

O kur plauksi,
Juodasis laivelis?
– Jūrėms marėms,
Čystu vanndenėliu.

– Kur sustosi
Juodasis laivelis?
– Po Tilžele,
Po didžiu miesteliu.²³

Akivaizdu, kad cituota daina (poetinis tipas „Vėjas pūtė“, LLDK D 1536) visiškai nesujusi su žvejyba. Poetiniame tekste žemdirbiai keliauja prekiauti savo užaugintomis gėrybėmis. Iš tiesų daina turtinga buitinių realiųjų, tačiau kodėl ji pateko į žvejų dainų grupę, neaišku. Tokie yra ir kitų grupės „Dirbs luotą, bėgs jūromis marelėmis“ dainų poetiniai tekstai (4 PT).

PT grupės „Skęsta bernelis, siekdamas nuskandintą žiedelį“ (6 PT) poetiniuose tekstuose dominuoja skendimo motyvas.

Augo kieme klevužis
Ir jaunasis bernužis.

Pasamdyčiau meistrųžį,
Kad paskirstų klevužį.

[...]

Padirbdintų laivužį
Ant jūrelių marelį.

Ir ištiko vėjelis,
Ir sudraske laivelį.

Ir sudraske laivelį,
Ir nuskendo bernelis.

Ir nuskendo bernelis
Į jūrelių dugnelį.²⁴

Tai pati gausiausia „žvejų dainų“ teminė grupė, tačiau žvejybos realijų pasitaiko nedaugelyje dainų (užsimenama, kad plaukiama žuvelių gaudyti, įkrentama į vandenį bevalant žuvis ir pan.). Šios teminės grupės poetiniuose tipuose gretinami labai įvairūs poetiniai tekstai, juos vienija skendimo motyvas.

Anksčiau aptartų teminių grupių teritorinis paplitimas taip pat labai nevienodas. Tačiau pastebėta, kad atsižvelgiant į PT paplitimą galima skirti 3 grupes: PT, paplitę visoje Lietuvoje; PT, paplitę Žemaitijoje, bet žinomi ir Mažojoje Lietuvoje; PT, žinomi būtent pietvakarių Lietuvoje – Mažosios Lietuvos, Suvalkijos bei Dzūkijos regionuose. Būtent šie PT (ar jų grupės) ir yra mums aktualūs.

Pietvakarių Lietuvos „žvejų dainų“ tipologijos problemos

Spręsdami vadinamųjų „žvejų dainų“ problemas, pirmiausia turėtume atskirai panagrinėti būdingesnius, gausesnius melodinius ir poetinius jų tipus. Labai gaila, kad XIX a. ir XX a. pirmojoje pusėje užrašyta daug dainų poetinių tekstų be melodijų – tai labai apsunkina tyrimą. Pagal vėlyvesnes, lyrinės kilmės, žvejų dainų melodijas (skirtingai nei pagal ankstyvasias) mes negalime nustatyti dainos funkcijos. Šių dainų melodijos dainuojamos su įvairių tipų poetiniais tekstais. Todėl nagrinėjimui atrinkta keletas pietvakarių Lietuvoje labiau paplitusių monofoninės sandaros dainų melodijų tipų. Juos visapusiškai nagrinėjant tikimasi atsakyti bent į kai kuriuos klausimus, rasti raktą tolesniam pietvakarių Lietuvos melodijų tyrinėjimui.

Viena plačiausiai žinomų žvejų dainų – „*Ei kilo kilo*“. Pirmasis šią dainą užrašė ir paskelbė L. Rėza „Lietuvių liaudies dainose“ (1825), vėliau „Dainų balsuose“ (1886–1889) tą patį variantą perspausdino Ch. Bartschas. Šios dainos teksto ir melodijos variantai paplitę Suvalkijoje ir Dzūkijoje. Pagal LLDK – tai PT „Atlyja lietus, atpučia vėjas“ (D 1551), priklausantis teminei grupei „Kreips luotą į kaimelį, kur auga puiki mergelė“ (LLDK D 1550–1555).

Dainos poetiniame tekste vyrauja vestuviniai (piršlybų) motyvai. Laivas šioje dainoje, kaip minėta, – susisiekimo priemonė: bernelis atplaukia laiveliu. Šis vaizdas gali būti susijęs su kaimo buitimi, ilgainiui, kaip ir kiti poetiniai vaizdai, įgijęs simbolinę prasmę.

Dainos tekstas sudarytas tarsi iš dviejų kompozicinių elementų. Pirmoji dalis (atkeliauja bernelis, tariamasi, kurion sodybon pasukti) – realistiniai vaizdai. Nemuno užliejamuose kaimuose, kitose pelkėtose vietovėse valtis šiltojo sezono metu – vienintelė įmanoma susisiekimo priemonė, be jos neapsieinama ir ūkio darbuose. Nemuno deltoje esančių Gilijos ir kitų kaimų dėl daugybės Nemuno atšakų, kanalų bei užpelkėjusių vietų sausuma pasiekti neįmanoma, tik valtimi suvežamas šienas, iš vienu ganyklų į kitas perkeliama gyvuliai, atliekami kiti darbai. Laiveliu atplaukiančio bernelio poetinis įvaizdis čia tapatus kai kurių vestuvinių dainų variantuose dažnam atjojančio bernelio (žirgelio) įvaizdžiui. Tokiame poetiniame tekste

nėra vandens motyvo: „*Ei jojau, jojau, jodams dūmojau, kur man naktis nakvoti, nakvynužę turėti*.“²⁵ Mergelė ketina kloti berneliui minkštą patalėlį; broliai nori sužvejoti mergytę, ketinama „samdyti šeimyną“ – akivaizdi vestuvinė simbolika, piršlybų, meilės motyvai.

Antrąją dainos „Ei kilo, kilo“ poetinio teksto dalį sudaro dialoginės kompozicijos motyvas, kuriame gausu vestuvinės simbolikos, nebėra realistinių vaizdų: bernelis ketina paversti mergelę aukso žiedu, rūtų kvietku ir kitais simbolinę prasmę turinčiais daiktais, tačiau mergelė kas kart jam sumaniai atsako: „*Nešiok, bernuži, Aukso žiedužį, Ant baltųjų rankužių, Nekaip mane, mergužę*“²⁶. Ši teksto dalis labai panaši visuose PT variantuose.

Palyginkime Suvalkijoje ir Dzūkijoje populiaraus poetinio teksto „*Oi žinau, žinau*“ pradžią. Toliau tekstas tęsiamas taip, kaip dainose „Ei kilo, kilo“, tik dzūkiškiems variantams būdinga antroji dainos šaka, atvirkštinė pirmajai:

Oi žinau, žinau,
Niekam nesakau,
Žino mano širdelė,
Katron šalin mergelė.

Kur balti mūrai,
Raudoni langai,
Suvarciniai varteliai,
Tai ten mano mergelė.

Kad pramanyčiau,
Savo mergelį
Žaliu rūtu paversčiau,
Už kepurės nešiočiau.

Nešiok, bernele,
Nešiok, raitele,
Juodo povo plūksnelį,
Bet ne mani mergelį.

Oi žinau, žinau,
Niekam nesakau,
Žino mano širdelė,
Katron šalin bernelis.

Kur balti mūrai,
Raudoni langai,
Suvarciniai varteliai,
Tai ten mano bernelis.

Kad pramanyčiau,
Savo bernelį
Aukso žiedu paversčiau,
Ant rankelių nešiočiau.²⁷

Bernelio kelionė pas mergelę, simboliniai vaizdai, būdingi vestuvių dainoms, leistų šį tekstą pavadinti vestuviniu. Galima daryti prielaidą, kad keliavimo būdas (kartu ir transporto priemonė) priklauso nuo vietovės, kurioje daina gyvuoja.

M. Purvinas, tyrinėjantis senųjų kaimų regionines ypatybes, aprašo savitas kaimų rūšis Mažojoje ir Didžiojoje Lietuvoje. Tai pievininkų kaimai Nemuno deltos užliejamųjų pievų plotuose, kur vasaros metu susisiekimas buvo įmanomas tik valtimi, žuvininkų kaimai paupiuose. „Nemuno ir jo didžiųjų atšakų pakrantėse žvejai kūrėsi vieno kranto sausesnėse bei saugesnėse vietose. Prie mažesnių atšakų ir upių kūrėsi vadinamieji gatviniai upiniai kaimai – savotiškos žvejų bei daržininkų kolonijos, reguliuotos valdžios potvarkiais ir žemėtvarkos projektais. Ten sodybos rikiuodavosi abipus upės, ši likdavo kaip pagrindinis susisiekimo kelias, kuria plaukiodavo daugybė įvairaus dydžio valčių – vyrai plaukdavo žvejoti, moterys – karvių melžti, uogauti ar grybauti artimesniuose miškeliuose. Valtimis į prekyvietes gabentos sužvejotos žuvis, užaugintos daržovės ar kitokios prekės.“²⁸

Taigi valtis analizuojamame poetiniame tipe – ne tiek simbolinis vaizdas, kiek buitės realija. Valtis – būtina susisiekimo priemonė, kuri priklauso nuo krašto gamtos sąlygų, padeda prie jų prisitaikyti. Iš to sprendžiama, kad šio poetinio teksto negalime vadinti žvejų daina. Daina dainuota ir žvejų, ir žemdirbių, poetinis tekstas – vestuvinių papročių (pažintuvių, piršlybų) ir gamtinių sąlygų atspindys. Šią mintį vaizdžiai iliustruoja kitas poetinis tekstas:

Vai žinau žinau,
Niekam nesakau,
Žino mano širdelė,
Katron šalin mergelė.

Nei labai arti,
Nei labai toli,
Už trisdešimt mylių,
Nežinomu kelaliu.

Nei ji parneštie,
Nei ji parvežtie,
Nežin kaip
Pargabentie?

Žiemų važeliu
Bėru žirgeliu,
O vasarą laiveliu
Ir kleviniu irklaliu.²⁹

Dzūkijoje pasitaiko šakotinių šios dainos poetinio teksto variantų. Pirmojoje šakoje, kaip jau cituotuose variantuose, bernelis ieško mergelės, antrojoje – „kalba“ ir veikia mergelė.

Dauguma šios dainos variantų (taip pat ir poetiniai tekstai be melodijų) užrašyta XIX a. pab.–XX a. pr. Tuo laikotarpiu tautosakos rinkėjai retai kada fiksuodavo kūrinio paskirtį, funkciją. Todėl pastabų, kokiomis aplinkybėmis dainuotos šios dainos, neturime. Daina „Ei kilo kilo“ (JSD 67) su atplaukiančio laivelio motyvu paskelbta A. Juškos „Lietuviškose svotbinėse dainose“. Tai rodo, kad Antanas Juška šią dainą užrašė kaip vestuvių papročių ciklo dainą. Dainos poetinis tekstas dėl žvejiškosios buitės

realijų LLDK pateko į „žvejų dainų“ žanrinę funkcinę grupę, bet kokia iš tiesų dainos funkcija, – mes nežinojome. Jos poetiniame tekste gausu analogijų su vestuvių dainomis, tai patvirtina A. Juškos „Lietuviškos svotbinės dainos“, kuriose taip pat randame šių dainų variantų. Taigi turėtume pagrindo šia dainą priskirti vestuvių (pažintuvių ar piršlybų) dainoms³⁰.

Apžvelkime dainos „Ei kilo kilo“ melodijų variantus³¹. Pagrindine vadinsime L. Rėzos užrašytą melodiją³². Ji kvarttoninė (nors beveik lygiareikšmis ir tercijos garsas), kintamos dermės³³, joje esama trumpo tonacinio nukrypimo užuominos. Ši melodija vėlyvesnės sandaros, išplėtota. Tai Mažajai Lietuvai būdinga melodika (žr. 1 pvz.).

Panašių bruožų esama ir kitose šio MT melodijose.

Varėnos rajone užrašyta melodija „Oi žinau žinau“ – tolimas Ch. Barčo, A. Juškos skelbiamų „Ei kilo, kilo“ dainų variantas. Analogiška jos poetinio teksto kompozicija (tai minėjome anksčiau), melodijos kompozicinė sandara (žr. 2 pvz.).

J. Balio užrašyta suvalkietiškoji melodija taip pat turi visas šios grupės melodijų ypatybes. Antroji melodijos dalis, padainuota neįprastai aukštai (dideliu šuoliu „atitrūkus“ nuo pirmojo takto melodijos intonacijų), liudija melodijų plėtojimo tendenciją būtent šioje pietvakarių Lietuvos dalyje (žr. 3 pvz.).

Šio MT melodijų užrašyta Mažojoje Lietuvoje, Suvalkijoje, Dzūkijoje. Dainos variantai buvo žinomi ir dabartinėje Lenkijos teritorijoje – Punsko apylinkėse, Baltarusijos teritorijoje – Lydos krašte, vienas kitas variantas – Klaipėdos krašte (žr. „Ei kilo, kilo“ melodijų paplitimo žemėlapi, 2 schema).

Melodijos variantai kiek įvairuoja. Visi jie – monofoninės sandaros, tačiau atramos taškai ne visais atvejais sutampa. Žinomos kvinttoninės (DzM 159 b, LT I 674, DzM 159 a, JSD 67, Bl 140), kintamos dermės melodijos (RD II 73, LD 5), kvinttoninėse melodijose dažnai ryškus kvartos atramos tonas. Pasitaiko tercinės dermės melodijų (Bl 138, 139). Variantus galima suskirstyti į 2 grupes: 1) monofoninės sandaros melodijos (tai kvartinės, kvartkvintinės, terckvartinės melodijos su pasitaikančiais tonaciniais nukrypimais); 2) monofoninės sandaros melodijos, kuriose jaučiama homofoninio mąstymo įtaka (kvintinės, terckvintinės melodijos). Remiantis G. Četkauskaitės sudaryta lietuvių liaudies dainų melodijų tipologija, šios melodijos turėtų būti priskirtos skirtingiems MT. Tokiu atveju turime terctoninį, kvarttoninį ir kvinttoninį MT, kuriuos į vieną grupę sieja daugelis melodijų sandaros ypatybių. Pirmiausia tai ritmo formulė, kuri (su pavienėmis išimtimis) visada ta pati: $\text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} : | : \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} : |$. Kai kuriais atvejais RF pakinta, matyt, dėl tendencijos pailginti kirčiuotą žodžio skiemenį. Tai būdinga suvalkietiškiems variantams³⁴. Stabiliausias visų MT ritminis darinys – melodijos pabaigoje: $\text{♩} \text{♩}$. Jis randamas beveik

1 pvz. „Ei kilo kilo“ (L. Rėza. *Lietuvių liaudies dainos*, Vilnius, 1964, t. 2, Nr. 73. Atsiuntė Hertelis iš Aulavėnų apie 1828)

2 pvz. „Oi žinau žinau“ – pat. Bakšaitienė iš Pelučių (nuo Virbalio). Lietuviškos svotbinės dainos užrašytos Antano Juškos ir išleistos Jono Juškos (Vilnius, 1955, 1–2 t., Nr. 435)

3 pvz. „Vai kilo kilo“ – pat. Uršulė Žemaitienė, 59 m. Gimt.: Juozapavo dv. (vėliau Šukių k.), Lankeliškių par. Atv. į JAV, 1914 m. gyv. Čikagoje (užrašyta 1949 11 11. Arch.: R. 47/50, Žem I/124. Skelbta: *Lietuvių dainos Amerikoje. Pasakojamosios dainos ir baladės*. Surinko ir suredagavo Jonas Balys. Lietuvių tautosakos lobynas V. Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1958, Nr. 137)

visuose variantuose. Kartais RF nepakinta, bet perkeliama ritminiai akcentai. Ši reiškinį suvalkiečių melodijose jau apibūdino A. Vakariniene: „Transakcentuacija suvalkiečių dainose – tiesiog estetiinė norma, melodijos išraiškingumo šaltinis. Išskirtina ir tai, kad dainininkai nesistengia kalbinių ir muzikinių nesutapimų paslėpti, [...] atvirksčiai, nesutapimai dažniausiai pabrėžiami, dainininkai tartum siekia parodyti, kad jiems gražu būtent tai. Šie nesutapimai, perimti kolektyvo, jau tampa stiliaus požymiu, sąmoningos atrankos rezultatu.“³⁵

Dainų variantus vienija melodinis piešinys, kuris, nepaisant atramos tonų įvairumo, visose melodijose labai panašus: nedidelis pakilimas pirmoje dalyje, didelis pakilimas, kartais net labai didelis, su šuoliu, kaip kai kuriose suvalkiečių melodijose (225.35, 368.43, Bl 138, Bl 139), antroje dalyje, besileidžianti melodija trečioje dalyje ir „atoslūgio“ kadencija ketvirtojoje.

Galima nubrėžti apibendrinančią melodijos kreivę:

Galiausiai variantus vienija tas pats PT, kuris kai kuriais atvejais padeda atpažinti gerokai nutolusius melodijų variantus.

Būna atvejų, kai pirmoji melodijos dalis akivaizdžiai pagrįsta laisva primos, tercijos ar kvartos sekvencija – ryškūs melodijų plėtojimo požymiai. Senosioms lietuvių liaudies melodijoms šie muzikinės minties plėtojimo principai nebūdingi. Tai savito vėlesniojo muzikinio stiliaus atšvaitai (žr. 4 pvz.).

4 pvz. 1. „Ei kilo kilo“ (L. Rėza. *Lietuvių liaudies dainos*. Vilnius, 1964, t. 2, Nr. 73). Atsiuntė Hertelis iš Aulavėnų apie 1828 m. 2. „Oi broliai broliai“ – Dubinių k., Smilginių apyl., iš Jadvygos Mindziulienės-Ladišiūtės, 71 m., mg. j. įrašė S. Bakaitė, V. Gulbinaitė, 1971 m., LTR 4312(8), LTR F 1203(8) (*Lydos krašto lietuviai*: Monografija, II. Kaunas, 2002, Nr. 5). 3. „Ei kilo kilo“ (*Lietuviškos svotbinės dainos užrašytos Antano Juškos ir išleistos Jono Juškos*. Vilnius, 1955, 1–2 t., Nr. 67). Padainavo Viksva iš Veliuonos. 4. „Ei, kilo, kilo“ – apie Širvintą, 1856 m. (Christianas Bartschas. *Dainų balsai*. Parengė Jadvyga Čiurlionytė, Laima Burkšaitienė, Vida Daniliauskienė. Vilnius, 2000, Nr. 23)

Labiausiai varijuoja melodijų pradžios. Būdinga keletas melodijos pradžios variantų, kurie dažnai pasitaiko ir kituose melodiniuose tipuose (žr. 5 pvz.):

5 pvz. 1. „Ei kilo kilo“ (L. Rėza. *Lietuvių liaudies dainos*. Vilnius, 1964, t. 2, Nr. 73). Atsiuntė Hertelis iš Aulavėnų apie 1828 m. 2. „Ei, kilo, kilo“ – apie Širvintą, 1856 m. (Christianas Bartschas. *Dainų balsai*. Parengė Jadvyga Čiurlionytė, Laima Burkšaitienė, Vida Daniliauskienė. Vilnius, 2000, Nr. 23). 3. „Aš pagiružias“ – padainavo Jonas Jakubauskas, g. 1908 m. Žagarių k., gyv. Seinuose (*Punksko, Seinų krašto vestuvinės dainos*. Parengė Asta Veverskytė, Aldona Vaicekuskienė, Punkskas, 1994, p. 115). 4. „Vai kilau, kilau“ – padainavo Anelė Grefienė-Vasiliauskaitė, 1899 m. Meteliuose, Akuočių k., Žagarių apyl., Lazdijų r. Užrašė B. Giedraitytė, R. Jovas 1981 m., mg. KLF 127(21), KTR 368 (43)

Regioniniai melodijų ypatumai

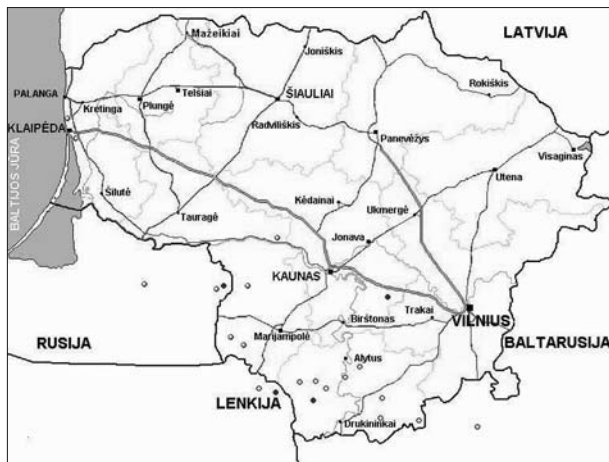
Suvalkijos, Mažosios Lietuvos variantai platesni, melodingesni. Įvairesnės jų dermės: kvintinė, kvartinė, tercinė (dažniausiai pasitaikanti), ryškesni derminiai nukrypimai, melodijos kur kas platesnės apimties (kai kurios jų siekia net iki decimos). Anksčiau pateiktame J. Balio užrašytame suvalkietiškae dainos variante (III–IV dalyse) yra atsiradęs priešaktis, nebūdingas kitiems šios melodijos variantams. Tai gali būti interpretuojama kaip užrašinėtojo klaida, neteisingai išspręsta taktavimo problema, galbūt „romansinio“ stiliaus įtaka. Tačiau, panagrinėję kitas vėlyvesnės ir vėlyvosios sandaros melodijas, jau XX a. pradžioje ir viduryje visoje Lietuvoje pastebime kai kurių melodijų ritmo „laisvėjimo“ tendenciją, triolių atsiradimą³⁶:

6 pvz. „Statyčiau laivelį“ – padainavo Elena Razmukienė-Ribokaitė, 48 m., kil. iš Antakmenės k., Švenč. aps. Užrašė: tekstą M. Razmukaitė, melodiją B. Razmukaitė, šfr. Z. Puteikienė 1981. Sg. LTR 3068(120), LTRF mg. 27(2) (*Lietuvių liaudies dainynas: Karinės-istorinės dainos 1*. Parengė P. Jokimaitienė, melodijas parengė Z. Puteikienė, Vilnius, 1985, t. 3, Nr. 315

J. Balio užrašytoje dainoje išlikusi RF , tačiau, matyt, taktuodamas užrašinėtojas pirmenybę teikė kalbiam, o ne melodiniam kirčiui³⁷.

Dzūkijos melodijos neišsiskiria iš būdingų šiam kraštui melodijų visumos, jose vyrauja kvintinė dermė, kvintos–sektos melodijų apimtis. Dzūkiškose melodijose daugiau puošybos, foršlagų, *glissando* – tai šiam kraštui ir yra būdinga (žr. 2 schema).

2 schema. „Ei kilo kilo“ MT + PT paplitimo atvejai: tuščiaviduriai apskritimai žymi pagrindinės melodijos variantus, juodieji – labiau nutolusius

Sudaryta MT „Ei kilo kilo“ variantų paplitimo schema. Jos duomenys negali būti vertinami vienareikšmiškai dėl turimų duomenų netolygumo. Turime atsižvelgti į tai, kad Mažojoje Lietuvoje tautosaka užrašinėta XIX a., kitoje teritorijoje folkloras pradėtas užrašinėti XX a. pradžioje, daugiausia tautosakos surinkta XX a. antrojoje pusėje. Baltarusijos ir Lenkijos teritorijose į Lietuvos folklorą nebuvo atkreiptas deramas dėmesys, renkama čia tik epizodiškai. Taigi vienas užrašytas atvejis Lydos krašte galėtų būti laikomas atsitiktinumu, bet tai gali būti ir vienas populiarios dainos variantų, turint galvoje, kiek užrašinėta tautosaka šiame krašte. Kaip jau minėjome, daugiausia aptariamųjų melodijų – XX a. pradžios ir vidurio užrašymuose. Anksčiau užrašytos melodijos yra meniškai vertingesnės, beveik nepalietos homofoninio muzikinio mąstymo įtakos. Dėl to galima daryti prielaidą, kad dar XX a. pradžioje buvusi populiari daina XX a. viduryje sparčiai sunyko.

„Ei kilo kilo“ sąsajos su piršlybų dainomis

„Ei kilo, kilo“ MT dainuojamas ir su kitais PT. Vienas jų – pažintuvių tekstas „Oi žinau žinau“.

Dzūkijoje ir Suvalkijoje užrašyta dainos variantų, kurių poetiniai tekstai prasideda minėtu motyvu „Oi žinau, žinau, niekam nesakau“, tačiau dainos siužetas visai kitas. Su šiuo MT dažniausiai pasitaiko pažintuvių dainų PT „Atjoj bernelis per žalią lanką“ (LLDK V 12). Versija „Oi žinau, žinau“.

Vieni tyrinėtojai šias dainas priskiria piršlybų dainoms, kiti – jaunimo ir meilės dainų kategorijai. LLDK užfiksuota net keletas skirtingų PT versijų pavadinimu „Oi žinau, žinau“. Šie tekstai prasideda atjojančio bernelio motyvu, bet toliau veiksmas plėtojamas skirtingai. Tai vestuvių, jaunimo dainų PT versijos.

Kalvių kaime (Trakų r.) užrašytas kvinttoninis dainos variantas, tačiau melodijoje svarbią rolę turi kvarta.

7 pvz. „Ei žinau, žinau“ – padainavo Joana Sakutytė, 71 m., gyv. Kalvių k., Trakų r., Lieponių apyl. Užrašė G. Četkauskaitė ir L. Burkšaitienė, 1966 m. Tekstą iššifravo J. Albertavičius, melodiją – V. Mickutė. KLF mg. 5005(2), KTR 197(87)

Oi žinau, žinau,
Niekam nesakau,
Žino mano širdelė,
Ktram šoni mergelė.

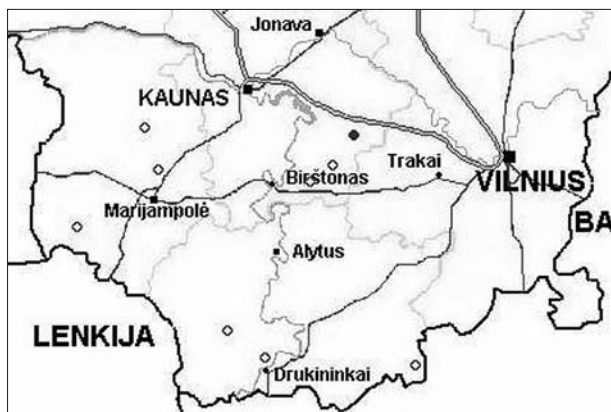
Kur nauji dvarai,
Balci pakajai,
Suvartiniai varteliai,
Tai tį mano mergelė.

Oi siūsiu siūsiu,
Viečnų slūgelį,
Rašysiu gromatėį
In senų vuošvytėį.

– Oi vuošve, vuošve,
Sena motule,
Oi, ar laisi dukrelį,
Savo viečnų slūgelį.

– Ir laisti laisui,
Ir duot duosiu,
Palydėkit, broliai,
Nors in pušį kelalio.

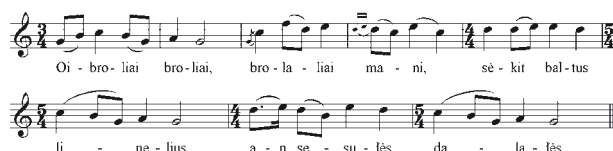
Visoje pietvakarių Lietuvoje gausu primityvesnių, tarsi degradavusių kvinttoninės dermės aptariamojo MT variantų, dainuojamų su keliais vestuvinių dainų PT. Šiuose variantuose toks pat melodinis piešinys, tie patys pakilimai bei atoslūgiai, tačiau melodinė linija nebe tokia vingri, dominuoja kvintinės, terckvintinės dermės. Pastebimas melodijų supanašėjimas su kitų MT melodijomis (žr. 3 schemą).

3 schema. „Ei žinau žinau“ MT paplitimas

„Ei kilo, kilo“ melodija pasitaiko ir pietų, ir pietvakarių Lietuvos linų rovimo dainose „Linelius roviau“. Aptikta visiškai tapačių variantų, kai ta pati melodija dainuojama su „Ei kilo, kilo“ ir su „Linelius roviau“ poetiniais tipais (žr. 8 pvz.).

Dauguma šios dainos variantų užrašyta XX a. antroje pusėje. Todėl čia labiau pastebimas skirtingų dermių supanašėjimas, homofoninio muzikinio mąstymo įtaka. Ši melodija dainuojama su žvejų, linų rovimo ir vestuvinių dainų PT (žr. 9 pvz.).

8 pvz. „Oi broliai broliai“ – Dubinių k., Smilginių apyl., iš Jadvygos Mindziulienės-Ladišiūtės, 71 m., mg. j. įrašė S. Bakaitė, V. Gulbinaitė, 1971 m. LTR 4312(8), LTR F 1203(8) (*Lydos krašto lietuviai: Monografija, II. Kaunas, 2002, Nr. 5*)

9 pvz. „Linelius roviau“ – padainavo Jonas Jakubauskas, g. 1908 m. Žagarių k. Gyv. Seinuose (*Punsko, Seinų krašto vestuvinės dainos. Parengė Asta Veverskytė, Aldona Vaicekauskienė, Punksas, 1994, p. 104*)

Linelius roviau,
Rankas mazgojau,
Nuskandinau žiedelį
In maralių dugnelį.

Žiūrau, atjoja
Jaunas bernelis.
– Te, palaikyk žirgelį,
Aš išimsiu žiedelį.

Žiedelį ėmiau,
Ir pats nuskindau,
Už auksinį žiedelį
Pratrotinau bernelį.

Tai ir papluko
Balta putelė,
Ir išpluko bernelis,
Jo rankelėj žiedelis.

– Mergela mano,
Jaunoji mano,
Tiduok man žiedelį,
Aš tau duosiu žirgelį.

– Berneli mano,
Jaunasai mano,
Man brangesnis žiedelis
Neigu tavo žirgelis.

– Mergela mano,
Jaunoji mano,
Duok man žalių kvietkeį,
Duosiu tėvo dvarelį.

– Berneli mano,
Jaunasai mano,
Man brangesnis kvietkelis
Nei tėvelio dvarelis.

Čia pateiktas tik vienas dainos poetinio teksto pavyzdys. Jame – motyvai, būdingi linų rovimo dainoms. Dainoje mergelė rauna linus, mazgodama rankas nuskandina žiedelį – dažname poetiniame tekste pastebime logikos trūkumą, tačiau tai būdinga liaudies dainoms. Atjoja bernelis, kuris siekia ištraukti paskandintą žiedelį. Toliau kiekviename variante siužetas plėtojamas skirtingai: bernelis, traukdamas žiedelį, nuskęsta, prašo mergelės gelbėti, tačiau mergelė negelbsti; kai kuriuose variantuose bernelis nenuskęsta, dar kituose atsiranda apkalbų motyvas, berneliui netenka siekti žiedelio. Matome, kad svarbiausi motyvai šioje dainoje – bernelio ir mergelės susitikimas, žiedo skendimas ir jo gelbėjimas (tai susiję su kai kuriais žvejų dainų PT, kuriuos aptarsime kiek vėliau). Atmetę ne tokius svarbius motyvus, kurie PT variantuose dažnai kinta, matome du stabilius šių dainų tekstų sandaros elementus: žiedelio paskandinimo motyvą, bernelio ir mergelės susitikimą. Remiantis jais, dainos siužetas modeliuojamas veikiant daugeliui aplinkybių.

A. Kazlauskienės padainuotas variantas geriausiai atspindi teksto modeliavimo, kontaminacijos galimybes. Šiame tekste galime rasti žvejų, linų darbų, piršlybų poetinių tipų elementų, kurie yra sujungti į vieną nuoseklų siužetą:

Vai žinau žinau,
Vai ir daug žinau,
Kur augs mano mergelė,
Drobelių audėjėlė.

– Berneli mano,
Jaunasis mano,
Arkie lygius laukelius,
Sėk ma gelsvus linelius.

Linelį sėjau,
Žodį kalbėjau,
– Užderėkit, lineliai,
An mergelės dalelės.

Linelius roviau,
Rankas mazgojau,
Nuskandinau žiedelį
Į marelių dugnelį.

– Aikše, berneli,
Aikše, jaunasis,
Išimk mano žiedelį
Iš jūrelių dugnelio.

Žiedelį ėmiau,
Aš pats inpuoliau,
– Sudieu, mano mergele,
Jau ne tavo bernelis.

Nesakyk, lydekėle,
Kad aš jaunas nuskendau,
Tik sakyk, lydekėle,
Kad aš jaunas ženijuos.³⁸

Pagal mūsų sudarytą linų rovimo dainų paplitimo schemą matyti, kad ši daina žinoma Dzūkijoje ir Suvalkijoje (4 schema).

4 schema. „Linelius roviau“ MT paplitimas

Aptartas melodijas vienija RF, melodinis piešinys, poetinių tekstų artimumas. Visa tai leidžia daryti prielaidą, kad šios dainos – vieno kamieno šakos. Skirtingas jas daro kiekviename krašte savitos buitinės realijos, atspindinčios poetiniuose tekstuose, nusistovėjusios poetinės formulės „Vai kilo, kilo, o ir iškilo“, „Oi žinau, žinau, niekam nesakau“, savo ruožtu sujungiančios variantų grupes. Stabiliausias elementas vis dėlto yra RF – daugelyje melodijų ryški jų pabaigos formulė: . Matome, kad aptariamoji RF dainuojama su keliais poetiniais tekstais, todėl ji gali būti svarbi pietvakarių Lietuvos muzikiniame dialekte (5 schema).

5 schema. „Ei, kilo kilo“ RF paplitimas

Dainos „Ei, kilo kilo“ sąsajos nuveda mus pažintuvių bei piršlybų tradicijų link. Ši daina iškomponuoja vestuvinių dainų ciklą, todėl galima daryti prielaidą, kad tai

buvo pažintuvių–piršlybų daina, su tikrųjų darbo dainų žanru turinti mažai ką bendra.

Teminę grupę „*Žvejų mergytei nereiks darbelių dirbti, tiktai laive sėdėti*“ (LLDK D 1560–1562) sudaro trys gana skirtingi PT: poetiniam tipui „Į šiląėjau“ (LLDK D 1560) būdingas „laivo kūrimo“ motyvas (labai panašu į „margo dvarelį“ kūrimą kituose PT), plaukiama arba jojama pas mergelę (pas žvejų mergelę, kuri nemoka trijų darbelių, kuriai nereikės darbelių dirbti, tiktai laive sėdėti), labai dažnas rankų mazgojimo motyvas. Poetiniai tipai „Dvi tris naktes miego nemiegojau“ (LLDK D 1561), „Žalioj lygioj lankelėj“ (LLDK D 1562) labai negausūs, sudaryti vos iš kelių variantų, kai kurie jų užrašyti be melodijų, todėl nėra pagrindo nagrinėti šias dainas kaip PT ar MT. Šioje teminėje grupėje ryškus yra tik vienas PT – „Į šiląėjau“ (LLDK D 1560). Jis išskirtinis dėl išsakomos neigiamos nuomonės apie žvejų socialinę grupę. Dainos poetiniame tekste atsispindi socialiniai santykiai. Laivo vaizdas čia labiau simbolinis nei buitinis. Ryškių šio PT sąsajų su kitų žanrų PT neaptikta (10 pvz.).

10 pvz. „Oi augo augo žali berželiai“ – pat. Teresė Blauzdžiūnienė-Bikauskaitė, 44 m., kil. iš Gražulėnų k., Alvito apyl., Vilkaviškio r., gv. Vilkaviškyje. Užrašė D. Račiūnaitė, A. Minkevičiūtė, 1981 m. Melodiją iš mg. j. iššifavo L. Burkskaitienė, tekstą – D. Krištopaitė. KLF 105 (7) (*Aukštaičių melodijos*. Parengė Laima Burkskaitienė, Danutė Krištopaitė, Vilnius, 1990, Nr. 330)

Oi augo augo
Žali berželiai
Gale tėvo klunelio.

Pro tuos berželius,
Pro tuos žaliuosius
Tekla sriaunus upelis.

Tame upely,
Tame srauniam,
Plaukė juodas laivelis.

Tame laively,
Tame juodajam,
Šoko pulkas mergelių.

Kad aš nuveičia
Į tą laivelį,
Išsirinkčia mergelę.

Aš išsirinkčia
Savo mergelę
Kaip daržely rūtelę.

Su visom gėriau,
Su visom šokau,
Tiktai vienos norėjau.

Vienos norėjau,
Širdy turėjau,
Per naktelę kalbėjau.

O kad negausiu
Tos mylimosios,
Imsiu žvejo dukrelę.

Žvejo dukrelė
Ne darbininkė,
Nemok trijų darbelių.

Nemoka verptie
Nė drobių austie,
Nė staklužių taisytie.

Tiktai ji moka,
Žvejo dukrelė,
Vandenužiais plaukyti.

Laive sėdėtie,
Irklą turėtie,
Po maružes plaukytie.

Dainos PT gvildenama situoktinio rinkimosi problema. Čia žvejų mergytė – tarsi prastesnė už kitas, nemoka būtinų darbų. Tarsi supriešinti žemdirbių ir žvejų socialiniai sluoksniai. Nelogiška būtų manyti, kad savo socialinis statusas, savo išgyvenimo šaltinis būtų taip prastai vertinamas. Dažniausiai žemesniu laikomas svetimas, kitoks, nesuprantamas.

Lietuvių liaudies darbo dainų poetiniai tekstai dažnai tiesiogiai nesusiję su darbo procesu. Dažnai juose poetizuojami žmonių tarpusavio santykiai, išaukštinami, giriami savosios giminės nariai (brolelis, tėvelis, motulė, sesutė), pašiepiami – svetimosios (anyta, šešuras). Pašiepiami svetimtaučiai ar kitų socialinių sluoksnių atstovai (mergina nenori tekėti už kriaučiaus, kareivio, nori – už artojo). Tais atvejais, kai apdainuojamas darbo objektas, jis taip pat išaukštinamas („Oi tu rugeli“, „Man dalgelis vieno plieno“), darbo įrankiai dažniausiai vaizduojami kaip nepaprasti („maliaivotas“ grėblelis ar staklėlės). O minėtose dainose žvejo darbas vaizduojamas kaip nerimtas, žvejo duktė nemokanti svarbių darbų – verpti, austi. Dainos, kuriose apdainuojama žvejų mergelė kaip prastesnė („Žvejų mergytė pajuodakytė, nemok trijų darbelių“), be abejonės, yra žvejų ir žemdirbių socialinių sluoksnių koegzistavimo rezultatas. Tačiau būtų nelogiška manyti, kad žvejų bendruomenėje galėtų prigyti dainos, pašiepiančios savo narius ir išaukštinančios svetimuosius.

Manytina, jog čia aptartų dainų tekstai – veikiau žemdirbių kūryba.

Šios dainos melodijos variantai nesunkiai atpažįstami. PT „Į šiląėjau“ tekstai dainuojami sekundtoniniais, terctoniniais, kvarttoniniais, kvinttoniniais melodijų variantais.

Taigi, remiantis G. Četkauskaitės melodijų tipologijos sistema, išryškėja 4 skirtingi MT, kuriuos į vieną MT grupę jungia RF, melodinis piešinys, poetinis tipas. Tai tridalės melodijos, kurių RF $\text{A} \text{B} \text{A} : | : \text{A} \text{B} \text{A}$. RF pastebėta jau anksčiau, dainoje „Ei kilo, kilo“, bet aptariamieji MT smarkiai skiriasi. Šios skirtingos MT grupės priklauso tai pačiai RF klasei. Melodija skiriasi nuo kitų nuosekliu nusileidimu žemyn antrojoje dalyje ir kilimu trečiojoje. Antrą ir trečią melodijos dalis jungia nusileidimas iki subkvartos ar subtercijos III eilutės pradžioje. Lietuvių liaudies melodijose labiau įprasta, kad subkvartos garsas tarsi išreiškia ramybės būseną melodijų pradžioje ar pabaigoje, juo pradeda ar užbaigiama muzikinė mintis. Šiose melodijose subkvarta ar subtercija tarsi pratęsia ir išlaiko II melodijos eilutėje keliamą įtampą. Toks subkvartos (subtercijos) „sureikšminimas“ būdingas ir kitoms vėlyvesnėms pietvakarių Lietuvos melodijoms.

11 pvz. 1. „Ei augo augo“ – pat. Žilaitienė iš Pamituvio (*Lietuviškos dainos*. Užrašė Antanas Juška. Vilnius, 1955, 1–3 t., Nr. 236). 2. „Vai augo augo žali berželiai“ – pat. Uršulė Žemaitienė, 59 m. Gimt. dv. Juozapavas (vėliau Šukių k.), Lankeliškių par. Atv. į JAV, 1914 m. gyv. Čikagoje. Užrašyta 1949 11 11. Arch.: R. 47/50, Žem I/124 (skelbta: *Lietuvių dainos Amerikoje. Pasakojamosios dainos ir baladės*. Surinko ir suredagavo Jonas Balys. Lietuvių tautosakos lobynas V. Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1958, Nr. 103). 3. „Oi augo augo žali berželiai“ – pat. Ona Bikauskienė-Rudzevičiūtė, 76 m. Gražulėnų k., Alvito apyl., Vilkaviškio r., gyv. Vilkaviškyje. Melodiją ir tekstą iš mg. j. iššifavo L. Burkšaitienė, KLF 107(17) (*Aukštaičių melodijos*. Parengė Laima Burkšaitienė, Danutė Krištopaitė, Vilnius, 1990, Nr. 331). 4. „Mano tėvelio lygūs laukeliai“ – pat. Bakšaitienė iš Pelučių (nuo Virbalio) (*Lietuviškos svotbinės dainos*. Užrašytos Antano Juškos ir išleistos Jono Juškos Vilnius, 1955, 1–2 t., Nr. 1083).

Teminiu požiūriu labiau varijuoja tik melodijų pradžios: vienos melodijos pradeda kylančia kryptimi (žr. 12 pvz. 1, 2 ir 3 mel.), kitos – besileidžiančia (žr. 12 pvz. 4 ir 5 mel.). Kai kurių melodijų frazės, net ištisos eilutės dainuojamos tarsi akordo garsais, lyg melodijos būtų susidariusios dėl instrumentinio pritarimo įtakos (žr. 12 pvz. 3 ir 4 mel.):

12 pvz. 1. „Ei augo augo“ – pat. Žilaitienė iš Pamituvio (*Lietuviškos dainos*. Užrašė Antanas Juška. Vilnius, 1955, 1–3 t., Nr. 236, JLD 236). 2. „Oi augo augo žali berželiai“ – pat. Ona Bikauskienė-Rudzevičiūtė, 76 m., Gražulėnų k., Alvito apyl., Vilkaviškio r., gyv. Vilkaviškyje. Melodiją ir tekstą iš mg. j. iššifavo L. Burkšaitienė, KLF 107(17) (*Aukštaičių melodijos*. Parengė Laima Burkšaitienė, Danutė Krištopaitė, Vilnius, 1990, Nr. 331). 3. „Ei jauga klesta“ – apie Širvintą, 1858 m. (*Dainų balsai*. Parengė Jadvyga Čiurlionytė, Laima Burkšaitienė, Vida Daniliauskienė, Vilnius, 2000, Nr. 66). 4. „Ei auga auga“ – Pilupėnai, 1840 m. (*Dainų balsai*. Parengė Jadvyga Čiurlionytė, Laima Burkšaitienė, Vida Daniliauskienė, Vilnius, 2000, Nr. 66a). 5. „Oi augo augo žali berželiai“ – pat. Teresė Blauzdžiūnienė-Bikauskaitė, 44 m., kil. iš Gražulėnų k., Alvito apyl., Vilkaviškio r., gyv. Vilkaviškyje. Užrašė D. Raciūnaitė, A. Minkevičiūtė, 1981 m. Melodiją iš mg. j. iššifavo L. Burkšaitienė, tekstą – D. Krištopaitė. KLF 105(7) (*Aukštaičių melodijos*. Parengė Laima Burkšaitienė, Danutė Krištopaitė, Vilnius, 1990, Nr. 330).

Šių MT sąsajų su kitų žanrų dainomis taip pat nepastebėta.

Mūsų sudaryta dainos „Ei augo augo“ paplitimo schema rodo, kad ši MT grupė gyvavo būtent pietvakarių Lietuvoje. Dainos variantų turime nedaug, daugiausia senesniuose užrašymuose, tad ir žemėlapis nėra „perpildytas“ (6 schema).

6 schema. „Ei augo augo“ MT paplitimas

Žvejų dainų teminėje grupėje „*Skęsta bernelis, siekdamas nuskandintą žiedelį*“ (LLDK D 1568–1574) sutelkta itin daug skirtingų dainų siužetų. Juos vienija vandens, luoto, tilto, skendimo, sutuoktinio rinkimosi metaforiniai vaizdai, dėl kurių šie poetiniai tekstai priskirti žvejų dainoms. LLDK pateikia 7 poetinius tipus, kurie turi po keletą versijų. Šiuose tekstuose gausu vestuvinėms dainoms būdingų simbolinių vaizdų. Sąsajų su žvejais ar žvejyba čia, kaip ir kituose PT, nedaug.

Skęsta bernelis, siekdamas nuskandintą žiedelį. Gelbėti bernelio šaukiama mergelė, kuri negelbsti dėl įvairių priežasčių: neturi luoto nei irklo, bijo žmonių kalbų – vestuvinėms dainoms būdingas apkalbėjimo motyvas. PT „O kur tu buvai, berneli mano“ (LLDK D 1968) – bernelis žvejoja, nuskęsta plaudamas tinklelius, „Pats pušį kirtau“ (LLDK D 1569) – bernelis skęsdamas atsisveikina su mergele – jis jau marių žentelis. PT „Ant tėvelio dvaro“ (LLDK D 1570) prašoma nesakyti tėvams, kad nuskendo, prašoma sakyti „vedė“. „Vai augo augo žals pušynėlis“ (LLDK D 1571) ir „Augo sode klevelis“ (LLDK D 1572) kertamas medis, dirbamas laivas, juo keliama mergelė nuskęsta. „Po ažuolėliu, po garbuonėliu“ (LLDK D 1573) bernelis nuskęsta žvejojamas upėje, lieka mergelė – jauna našlė, vaikeliai – našlaitėliai (šis PT paplitęs Dzūkijoje, turinio epišku gana artimas gavėnios baladėms).

Ši teminė motyvinė poetinių tipų grupė pagrįsta skęstančio bernelio poetiniu vaizdu. Jis žinomas visos Lietuvos liaudies dainose. Skirtinguose PT dainos siužetas plėtojamas vis kitaip. Anksčiau minėtų poetinių tipų taip pat pasitaiko visoje Lietuvoje. Remdamiesi LLDK, šioje teminėje motyvinėje grupėje negalime išskirti nė vieno pietvakarių Lietuvai būdingo PT, taip pat ir būdingo MT. Gausiausi PT – tai „O kur tu buvai, berneli mano“ (LLDK D 1968).

Auga kymi osėlis
Ir jaunasis bernelis.

Pakirsdysiu oselį,
Padirbysiu laivelį.

Padirbysiu laivelį,
Bėgsiu jūroms marelėms.

Ir apvirto laivelis,
Ir nuskendo bernelis.

Eit mergelė verkdamas
Jūros marės kranteliu.

Atsilėpki, berneli,
Jūros marės gilumi.

Cit, neverki, mėrgėli,
Gaus' ir kitą bernelį.

Gauti gausiu ir kitą,
Bet neb tokį kaip tavi.

Gausiu pypkį rūkantį
Ir urielką geriantį.

Aš to pypkį sumušiu
Ir urielką išpilsiu.³⁹

Dėl laivo bei skendimo motyvų šis poetinis tipas LLDK pateko į „žvejų dainų“ žanrinę funkcinę grupę, tačiau lygiai taip pat jis galėtų būti priskirtas šeimos dainoms, nes jame gvildinama šeimos santykių problematika.

PT „Augo sode klevelis“ (LLDK D 1572) turi daugiau žvejybos realiųjų, čia plaunamas tinklas, žvejojama.

– O kur tu buvai,
Mergyte mano,
O kur tu buvai,
Jaunoji mano.
Ar ant jūrių maružėlių
Žuvelių pažvejojot?

O ar laimėjai,
Mergyte mano,
O ar laimėjai,
Jaunoji namo,
Žuvužių lydekužių,
Marelių narūnėlių?

O tai laimėjau,
Berneli mano,
O tai laimėjau,
Jaunasis mano,
Žuvužių lydekužių,
Marelių narūnėlių!

Tinklelį ploviau,
Rankas mazgojau,
Tinklelį ploviau,
Rankas mazgojau
Ir nuleidau žiedužėlį
Į jūrelių dugnelį!

Žiedelį griebiau,
Pati įpuoliau.
Žiedelį griebiau,
Pati įpuoliau.
Gelbėk mane, bernužėli,
Jau aš marių martelė!

Bepig būt gelbėt,
Mergele mano,
Bepig būt gelbėt,
Jaunoji mano,
Aš neturiu laivužėlio
Nei klevinio irklelio!

Juodasis laivelis
Žalioje girelėj,
Juodasis laivelis
Žalioje girelėj,
O klevinis irklelis
Stainelėj netašytas.

Abu minėtieji PT paplitę visoje Lietuvoje.

Ši „žvejų dainų“ teminė motyvinė grupė daugiausia atitikmenų turi vestuvinėse dainose, dainuojamose jaunojo pusėje. Laivo dirbimo, plaukimo, skendimo motyvai, būdingi ir vestuvinėms, ir kitoms „žvejų dainoms“. „Žvejų dainų“ ir jaunojo pusės (ypač marčpiečio) vestuvinės dainos vaizdingai vienos kitas papildo. Išoriškai šiek tiek skirtinguose dainų tekstuose vandens simbolika turi tą pačią prasmę. „Žvejų dainose“ kalbama apie žmogaus būties formos pasikeitimą (vedybos prilyginamos skendimui ir atvirkščiai). Šių dainų melodijos yra vėlyvesnės kilmės ir dainos funkcinės priklausomybės nenurodo. Simbolinis laivo vaizdas dažnas ne tik „žvejų“, bet ir kitų žanrų lietuvių liaudies dainose. Pietvakarių Lietuvai būdingesnių šių dainų variantų neaptikta, dėl to plačiau jų nenagrinėsime.

Teminėje grupėje „Gers broliai skolon, sumokės pažuvavę“ (LLDK D 1543–1544) – tai negausus PT, taip pat daugiausia žinomas iš ankstesnių užrašymų. Pagrindinis poetinis motyvas – broliai geria karčemoje, neturi kuo užsimokėti.

PT „Susirinko mieli broliai“ (LLDK D 1543). Eina žvejoti į Dunojų, sutinka mergelę, kuri palabinta neat-sako. Bernelis klausia mergelės, kodėl ji taip didžiuojasi. PT „Mielai išgertau vyno kupkužį“ (LLDK D 1544) bernelis skolinasi iš mergelės pinigų, žada juos gražinti pavasarį. Kaip mergytė atpažins bernelį – visų juodi laiveliai, jo vieno mėlynas (skirtinguose regionuose spalva įvairuoja: mėlynas, raudonas, geltonas laivužis, „rožėms rašyts dugnužis“).

Šie PT paplitę būtent pietvakarių Lietuvoje. Būdingas abiejų minėtų PT bruožas – pinigų išsigyjama žvejojant. Žvejyba kaip turto išsigijimo šaltinis leido įvardyti šiuodu PT kaip žvejų dainas. Iš tiesų čia daug žvejo gyvenimo realių – nuolatinis nepriteklius, sezoniškumas. Mažažemiams ar bežemiams valstiečiams žvejyba iš tiesų buvo svarbus pajamų šaltinis, gausiai žvejota ne tik Kuršių mariose, bet ir Nemune, didesniuose ežeruose. Tai bene vienintelė teminė grupė, tiesiogiai susijusi su žvejyba. Situoktinio rinkimosi motyvai sieja šį PT su pažintuvių, piršlybų dainų tekstais, pavyzdžiui, „Mergelė netekės už prasiskolinusio“ (LLDK V 376–378) (bendras pinigų pragėrimo motyvas).

Peržvelgus turimas šių dainų melodijas, paaiškėja, kad yra dvi MT grupės. Abiejų PT tekstai dainuojami tomis pačiomis melodijomis. Šiek tiek gausesnė MT grupė, kuriai būdinga RF: Šios MT grupės pagrindą sudaro kvarttoninis MT, pasitaiko ir terctoninių, kvintinių variantų (žr. 13 pvz.).

13 pvz. „Meiliai išgerčiau“ – padainavo Marija Palionienė-Gudelevičaitė, g. 1906 m. Metelytės k., Lazdijų r., gyv. Simne, Alytaus r. KLF 128 (19), R 368 (124)

Ei gerčiau gerčiau
Vyno kupkužį,
Neturiu pinigų.

– Skolyk, mergele,
Porą šimtužių,
Skolyk, jaunoji,
Porą šimtužių,
Man tą porą šimtužių
Baltųjų pinigų.

Kada aduosi,
Jauna mergele,
Kada aduosi,
Mano jaunoji,
Man tą porą šimtužių
Baltųjų pinigų.

Pavasarelis
Giedrą dienele
Ant jūružių maružių,
Ant marių mėlynujų.

An ko pažinsiu,
Tave, berneli,
An ko pažinsiu,
Tave, jaunasai,
Ant jūružių maružių,
Ant marių mėlynujų?

– Visų bernelių
Juodi laiveliai,
Visų juodi laiveliai,
Masandiniai irklaliai.

O mano jauno
Baltas laivelis,
Mano baltas laivelis,
Sidabriniai irklaliai.

Šios MT grupės RF ta pati, kaip ir anksčiau aptartos dainos „Ei kilo kilo“. Tačiau skiriasi variantų derminė sandara, metras nekinta, melodinis piešinys daug paprastesnis.

Varianto „Ei sakė mane dainų nemokant“ poetiniame tekste itin išplėtotas užmokėjimo motyvas: sugaunamos ypatingos žuvys, sumokami puikūs pinigai: „Karčemoj gerčiau, / Ten ir gulėjau, / Randužio nemokėjau. Užmokės mano / Jauni brolužiai, / Rudenį žvejojami. O nei karšužėms, / Nei lašišužėms – / Vis margoms lydekaitėms. Ne šeštokaiciais, / Ne trečiokaiciais – / Vis muštais dorelėliais“ (žr. 14 pvz.).

14 pvz. „Ei sakė mane dainų nemokant“ – pat. Gotautienė iš Klangių (Veliuonos apyl.) (*Lietuviškos dainos*. Užrašė Antanas Juška, Vilnius, 1955, 1–3 t., Nr. 635)

Dainos pirmosios ir antrosios eilučių RF – ta pati, būdinga nagrinėjamam PT. Trečiosios eilutės RF pakitusi, suprimityvėjusi.

Artimi melodijos ir teksto variantai užrašyti Marijampolės, Vilkaviškio rajonuose.

Minėtieji PT dainuojami ir su kito tipo melodijomis, tačiau šie variantai pietvakarių Lietuvoje žinomi vos keli. Tai taip pat vėlesnės sandaros melodija, monofoninė, tačiau joje gerokai ryškesnė homofoninio mąstymo, galimo instrumentinio pritarimo įtaka (15 pvz.).

15 pvz. „Šaly kelio karčemėlėj“ – pat. Magdalena Kubiūtė-Radzevičienė, 65 m., Armoniškių k., Liudvinavo vlsč., Marijampolės apskr. Užrašyta 1937 m. (*Lietuvių liaudies melodijos*. Sudarė ir parengė Jadvyga Čiurlionytė. Tautosakos darbai, 5 t., Kaunas, 1938, Nr. 170)

Pavyzdyje pateiktos melodijos derminė sandara – vėlesnės kilmės. Kitas, nebūdingas daugumai šio PT tekstų, melodijos variantas, kita RF leidžia manyti, kad tai dar vėlesnės kilmės melodija, nebūdinga vėlesniojo sluoksnio pietvakarių Lietuvos dainoms.

Aptartoji teminė motyvinė grupė – bene vienintelė, tikrai turinti pretenzijų vadintis „žvejų daina“ dėl poetinio motyvo – užsidirbti iš žvejybos.

Išvados

„Žvejų dainų“ teminė motyvinė grupė LLDK sudaryta tik pagal išorinius dainų tekstų požymius, neatsižvelgiant į jų melodiką – svarbiausią dainos funkcijos rodiklį, tekstų simboliką. Atidžiau panagrinėjus „žvejų dainų“ tekstus, juose randame motyvų, būdingų įvairioms kitoms dainų grupėms. Darbo dainų bruožų „žvejų dainos“ turi labai nedaug.

Melodinių ir poetinių tipų grupė „Ei augo augo“ yra prisotinta laivo bei vandens simbolikos. Jos pagrindą sudaro laivo statymo, plaukimo, skendimo poetiniai motyvai bei tik pietvakarių Lietuvai būdingos sandaros melodijos. Tačiau argumentų, dėl kurių šias dainas būtų

galima pavadinti žvejų ar žvejybos dainomis, nepakanka. Likusieji kai kurie LLDK „žvejų dainoms“ priskiriami poetiniai tipai yra labai negausūs, dažnai – kontaminuoti tekstai. Vargu ar yra pagrindo kalbėti apie šias dainas kaip apie tam tikrą grupę. Kai kurie PT paplitę visoje Lietuvoje, jų negalime tirti kaip būdingos pietvakarių Lietuvos muzikinės tautosakos dalies.

Melodija „Ei kilo kilo“ neturi apeiginės sandaros darbo melodijoms būdingų bruožų, o jos tekstas persmelktas vestuvinės simbolikos. Remiantis A. Juškos „Lietuviškomis svotbinėmis dainomis“, ši daina galėjo būti dainuojama vestuvių ciklo metu. Šis MT, paplitęs visoje pietvakarių Lietuvos teritorijoje, yra dainuojamas net su keliais darbo (linų rovimo, žvejų) ir vestuvinių dainų (pažintuvių, piršlybų) tekstais. Visus juos jungia RF . Galima manyti, kad tai svarbi šio regiono muzikinio dialekto dalis.

Daugumos vadinamųjų „žvejų dainų“ poetiniai tekstai kontaminuoti, į juos greta vestuvinių ar meilės motyvų dažnai įkomponuoti su žvejyba susiję poetiniai vaizdai ar tiesiog simboliniai laivo, skendimo, žiedo nuskandinimo vaizdai, neturintys nieko bendra su žvejyba. Žvejiškos buities realiųjų atsiradimas Pamario krašto dainose rodo žvejybos svarbą šiame krašte, tačiau dainų poetiniai tekstai labiau atspindi žvejų ir žemdirbių socialinių grupių koegzistencijos problemas, o kai kuriais atvejais – gamtos sąlygojamą gyvenimo būdą ir buitį („Žiemą važeliu, vasarą – laiveliu“).

Į šias išvadas reikėtų atsižvelgti ateityje, pildant ir tobulinant LLDK. Vertėtų dar kartą peržiūrėti „žvejų dainų“ teminę grupę, nes nagrinėtų dainų melodijos neatspindi jų funkcijos, o poetiniuose tekstuose dažniausiai dominuoja vestuvinė simbolika, meilės tematika. Poetinius tekstus, kurių kompozicija ir simbolika analogiška kitoms vestuvinėms dainoms (tokioms kaip „Ei kilo, kilo“), reikėtų priskirti vestuvinėms (pažintuvių ar piršlybų) dainoms. Kai kurie poetiniai tekstai išryškina socialinius skirtumus ar problemas, todėl, nežinant konkrečios dainos funkcijos remiantis melodika, tokius poetinius tekstus reikėtų priskirti socialinėms (jei teiktume pirmenybę visuomenės gyvenimo atspindžiams poetiniame tekste) ar jaunimo, meilės dainoms (jei pirmenybę teiktume situoktinio rinkimosi motyvams).

Tik viena LLDK išskirtų „žvejų dainų“ teminė motyvinė grupė galėtų būti pagrįstai vadinama žvejų dainomis (turint galvoje žvejų socialinio sluoksnio tautosaką). Tai „Gers broliai skolon, sumokės pažuvavę“ (LLDK D 1543–1544). Kiti šios dainų grupės poetiniai tekstai dažnai turi žvejiškosios buities realiųjų, tačiau tai nėra nei tikrosios darbo dainos, nei tikrosios žvejų socialinės grupės dainos.

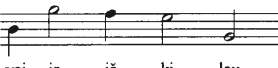
Apžvelgę vadinamųjų „žvejų dainų“ paplitimo arealus, taip pat matome, kad kai kurie MT paplitę visoje

pietvakarių Lietuvoje, kai kurie – kiek siauresnėje teritorijoje, Suvalkijos šiaurinėje dalyje bei Karaliaučiaus srities pietryčiuose. „Žvejų dainų“ poetinių tekstų analizė ir MT kartografinis duomenys rodo, kad tai, ką mes iki šiol vadinome „žvejų dainomis“, toli gražu nėra išskirtiniai pamario krašto muzikinio folkloro kūriniai ir tikrai – ne vien žvejų socialinės grupės dainos. Tai kūriniai, pasklidę kur kas platesnėje teritorijoje nei Mažoji Lietuva, sudarę svarią pietvakarių Lietuvos muzikinio dialekto dalį.

MT ir PT kiekvienoje iš skirtingą istorinę praeitį turinčių sričių įgijo savitus lokalinius bruožus. Tai melodijos puošybos elementai, kiek skirtingos intonacijos (nuo įprastų, „tradicinių“, iki išplėtotų). Poetiniuose tekstuose – savitos buitinės realijos, kontaminavimo atvejai. Vis dėlto šie bruožai nepakeičia kūrinio iš esmės, MT ir PT nesunkiai atpažįstami. Tai leidžia daryti prielaidą, kad nagrinėjami kūriniai, melodiniai ir poetiniai jų tipai yra kur kas senesni nei Mažosios Lietuvos, Suvalkijos, Dzūkijos regionų susidarymas.

Nuorodos

- 1 „Užnemunė skiriasi nuo dzūkų krašto tuo, kad čia rečiau pasitaiko archajiškų žanrų, kaip, pavydžiui, kalendorinių apeigų, ypač žiemos ir pavasario ciklo dainų. Kur kas mažiau darbo dainų: rugiapjūtės ir kitų, paplitusių pietuose“ (J. Čiurlionytė. *Lietuvių liaudies dainų melodikos bruožai*. Vilnius, 1969, p. 295).
- 2 Išorinius Mažosios Lietuvos, Suvalkijos ir Dzūkijos muzikinių dialektų bendrumus ir skirtumus glaustai aptarė L. Petrošienė, tačiau esminiai klausimai ir šių bendrumų priežastys taip ir liko nepaliestos (Lina Petrošienė. *Lietuvininkų etninė muzika: tapatumo problemos*. Monografija. Klaipėda, 2007).
- 3 „Manytina, kad kaip tik XII–XIV a. susiformavo lietuvių liaudies muzikiniai dialektai, žinomi iš vėlesnių liaudies muzikos užrašymų. Kadangi jų melodika gana skirtinga, reikia manyti, kad jie susiformavo iš skirtingų muzikinių dialektų. Pietų Lietuvos vienbalsės melodijos buvo *jotvingiškai lietuviškos*, o šiaurės rytų daugiabalsės melodijos *lietuviškai sėliškos*. Tačiau genčių įnašo būta nevienodo. Pietų Lietuvos melodika iš esmės buvo lietuviška, jotvingiško elemento joje buvo maža, o šiaurės rytų Lietuvos dialekto melodika iš esmės buvo sėliška. [...] Minimu laikotarpiu gentinių muzikinių kultūrų susiliejimas turėjo vykti ir vakarų Lietuvoje, ten galėjo susidaryti *žemaitiškai kuršiškas* ir muzikinis dialektas ir *skalviškai prūsiškas* muzikinis dialektas“ (šriftu išskirta A. Nakienės, žr. A. Nakienė. „Lietuvių liaudies muzikinių dialektų formavimasis“. In: *Tautosakos darbai*, XII(XIX), Vilnius, 2000, p. 131; R. Astrauskas. „Lietuvių ir baltarusių (gudų) etniniai ryšiai, remiantis etnomuzikologijos duomenimis“. In: *Lietuvos muzikologija*, Vilnius, 2000, t. 1, p. 141–156).
- 4 A. Vakariniene. „Suvalkiečių dainuojamoji tradicija: savitas Lietuvos muzikinis dialektas ar kaimyninių regionų paribys“. In: *Lietuvos muzikologija*, Vilnius, 2002, t. 3, p. 186.
- 5 „Šiaurės Baltarusijos (Gardino srities, Paežerių) muzikos tradicijos labai artimos rytų Lietuvos etninei muzikai. Tai veikiausiai brūkšniuotosios keramikos kultūros epochoje pradėjusi formuotis etninė muzika. Daugelį šio muzikinio kultūros arealo bruožų aptinkame pietų Lietuvoje, kurios etninės tradicijos formavosi Nemuno kultūros pagrindu. [...] Pripažindami neabejotiną faktą, kad nuo brūkšniuotosios keramikos kultūros gyvavimo laikų iki mūsų dienų aptariamoje teritorijoje vyko daugybė kultūrinių migracinių procesų ir kultūrinių mainų, vis dėlto drįstume teigti, jog šioje teritorijoje aptinkamų bendrų etnomuzikos stilistinių bruožų įtakos gali siekti net brūkšniuotosios keramikos kultūros epochą. Todėl ir šio masyvo etnomuzikoje dominuojantys stiliaus elementai turėtų būti baltų palikimas“ (Benigna Skalauskienė. „Baltarusių ir lietuvių etninė apeigų muzika“. In: *Darbai ir dienos* 25, Kaunas, 2001, p. 247).
- 6 A. Vakariniene. „Suvalkiečių dainuojamoji tradicija: savitas Lietuvos muzikinis dialektas ar kaimyninių regionų paribys“. In: *Lietuvos muzikologija*, Vilnius, 2002, t. 3, p. 182–193; G. Četkauskaitė. „Suvalkiečių dainų stilistiniai bruožai“. In: *Lietuvių liaudies muzika*, t. 3: „Suvalkiečių dainos. Pietvakarių Lietuva“, Vilnius, 2002; A. Navasaitytė. „Javapjūtės dainos Suvalkijoje“. In: *Liaudies kūrybos palikimas dabarties kultūroje*, Vilnius, 1989, p. 34–39; Lina Petrošienė. *Lietuvininkų etninė muzika: tapatumo problemos*. Monografija. Klaipėda, 2007; G. Četkauskaitė. „Dzūkų dainų melodijų variantiškumo ir invariantiškumo dėsningumai“. In: *Dzūkų melodijos*, Vilnius: Vaga, 1981, p. 13–59.
- 7 *Ožkabalių dainos*. Surinko Jonas Basanavičius, D. 1, 2, Shenandoah, Pa., 1902. Perleista: *Ožkabalių dainos*. Surinko Jonas Basanavičius, 1 knyga, Vilnius, 1998, 2 knyga, Vilnius, 1998; *Auksinės varpos: Senovės dainos*. Surinko J. Neimotas Ūdrijos apylinkėje, Seinai, 1909; *Lietuvių liaudies dainos: Rinktinė*. Parengė J. Čiurlionytė, Vilnius, 1955; *Lietuvių liaudies melodijos*. Spaudai paruošė J. Čiurlionytė, „*Tautosakos darbai V*“, 1-asis leid., Kaunas, 1938, 2-asis pataisytas ir papildytas leid. Vilnius, LMTA, 1999 ir kt.
- 8 R. Balsys. *Mažosios Lietuvos žvejų dainos. Sandaros, turinio ir poetikos ypatumai*: Mokslinė monografija, Klaipėda, 2003; V. Misevičienė. „Žvejų daina byloja“. In: *Lietuvininkų žodis*, Kaunas, 1995, p. 399–412.
- 9 R. Balsys. *Mažosios Lietuvos žvejų dainos. Sandaros, turinio ir poetikos ypatumai*: Mokslinė monografija, Klaipėda, 2003.
- 10 J. Čiurlionytė. „Ch. Bartscho melodijų rinkinys „Dainų balsai“. In: Ch. Bartschas. *Dainų balsai*, Vilnius, 2000, p. 24; R. Astrauskas. „Lietuvių liaudies melodijų Advento–Kalėdų arealinė tipologija“. In: *Menotyra*, Nr. 17, 1970, p. 25–41.
- 11 D. Sauka. *Lietuvių tautosaka*, Vilnius: LLTI, 1982, p. 42.
- 12 V. Misevičienė. „Žvejų daina byloja“. In: *Lietuvininkų žodis*, Kaunas, 1995, p. 412.
- 13 R. Balsys. *Mažosios Lietuvos žvejų dainos. Sandaros, turinio ir poetikos ypatumai*: Mokslinė monografija, Klaipėda, 2003, p. 8.
- 14 *Dainu balsai: Melodieen litauischer Volkslieder* [...]. Ch. Bartsch, Bd. 1, Heidelberg, 1886; Bd. 2, 1889; *Christianas Bartschas. Dainų balsai*. Parengė Jadvyga Čiurlionytė, Laima Burkšaitienė, Vida Daniliauskienė, Vilnius, 2000.
- 15 P. Dundulienė. *Lietuvių etnologija*. Vilnius, 1991, p. 65.
- 16 L. Piškinaitė-Kazlauskienė. „Lietuvos žvejai XX a.“ In: *Mūsų kraštas*, Vilnius, 1995, Nr. 1(6), p. 82.
- 17 L. Piškinaitė-Kazlauskienė. „Žvejų vieta Lietuvos kultūroje“. In: *Liaudies kultūra*, 2000, Nr. 6, p. 18–19.

- ¹⁸ *Dainų balsai: Melodien litauischer Volkslieder* [...]. Ch. Bartsch, Bd. 1, Heidelberg, 1886; Bd. 2, 1889; *Christians Bartschas. Dainų balsai*. Parengė Jadvyga Čiurlionytė, Laima Burkšaitienė, Vida Daniliauskienė, Vilnius, 2000, Nr. 23.
- ¹⁹ Dain. Gertrūda Lacytėnė, 55 m. Gim. Jankaičių k., Kretingalės par. Atv. į JAV 1949 m., gyv. Čikagoje. Užrašyta 1949 11 11. Arch.: R. 48/24, D IV/19 (Skelbta: Lietuvių dainos Amerikoje. Pasakojamosios dainos ir baladės. Surinko ir suredagavo Jonas Balys. *Lietuvių tautosakos lobynas V*. Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1958, Nr. 415).
- ²⁰ L. Rėza. *Lietuvių liaudies dainos*, t. 2, Vilnius, 1964, Nr. 21.
- ²¹ L. Piškinaitė-Kazlauskienė. „Žvejų vieta Lietuvos kultūroje“. In: *Liaudies kultūra*, 2000, Nr. 6, p. 19.
- ²² L. Mukaitė. „Šventojiškė dainininkė Kersta Balčius“. In: *Liaudies kultūra*, 1997, Nr. 4, p. 47.
- ²³ *Lietuviškos dainos*. Užrašė Antanas Juška, 1–3 t., Vilnius, 1955, Nr. 768, dainininkė Juškytė iš Veliuonos.
- ²⁴ *Lietuviškos svotbinės dainos*. Užrašytos Antano Juškos ir išleistos Jono Juškos. I t. – V., 1955, Nr. 287. Padainavo Pavalkienė iš Veliuonos. Užr. A. Juška 1865–1870.
- ²⁵ *Lietuviškos svotbinės dainos*. Užrašytos Antano Juškos ir išleistos Jono Juškos, 1–2 t., Vilnius, 1955, Nr. 172, dainininkė Norvilienė iš Veliuonos.
- ²⁶ *Lietuviškos svotbinės dainos*. Užrašytos Antano Juškos ir išleistos Jono Juškos, 1–2 t., Vilnius, 1955, Nr. 435, dainininkė Bakšaitienė iš Pelučių (nuo Virbalio).
- ²⁷ „Oi žinau žinau“ – pad. Marijona Saulaitienė-Krušaitė, 57 m., iš Kapiniškių k., Marcinkonių apyl., Varėnos r. Užr. ir iš mg. j. šfr. G. Četkauskaitė, 1961 m. KTR 59(21), KF 3784(2) (skelbta: *Dzūkų melodijos*. Sudarė ir parengė Genovaitė Četkauskaitė, Vilnius, 1981, Nr. 159b).
- ²⁸ Martynas Purvinas. „Klaipėdos krašto senųjų kaimų regioninės ypatybės“. In: *Žmogus ir jo gyvenamoji aplinka*. Konferencijos medžiaga, 2006 m. balandžio 20–21 d. Vilnius, LLKC, 2007, p. 107–108.
- ²⁹ *Punsko, Seinų krašto vestuvinės dainos*. Parengė Asta Veverskytė, Aldona Vaicekauskienė, Punkskas, 1994, p. 116.
- ³⁰ Išsamia „Ei kilo kilo“ poetinio teksto analizę straipsnyje pateikė R. Balsys. Mokslininkas nuodugnai išnagrinėjo daug Mažojoje Lietuvoje užrašytų poetinio teksto variantų, apžvelgė jų įvairovę, gausiai pasitaikančius lokalius ypatumus. Tačiau neatkreiptas dėmesys į poetinio teksto analogijas kituose etnografiniuose regionuose, neaptarta dainos funkcijos problema (R. Balsys. „Apie vieną Mažosios Lietuvos žvejų dainą“. In: *Tautosakos darbai*, XII(XIX), 2000, p. 227–237).
- ³¹ Visi melodijų pavyzdžiai transponuoti nuo *g*¹.
- ³² L. Rėza. *Lietuvių liaudies dainos*, t. 2, Vilnius, 1964, Nr. 73.
- ³³ Remiantis naujomis Ryčio Ambrazevičiaus teorijomis, *g* ir *gis* šioje melodijoje gali būti skirtingai intonuojamas tas pats garsas (plati to paties garso intonavimo zona) (Ambrazevičius, R. „Darnos universalijos etnomuzikologijoje ir muzikos psichologijoje“. In: *Tautosakos darbai*, XXXI, Vilnius, 2006, p. 90–109).
- ³⁴
vai ir iš - ki - lau
- Daina „Vai kilau kilau“. Padainavo Ieva Klimaitienė, Tupikai, Kudirkos Naumiastis (*Lietuvių dainos Amerikoje: Pasakojamosios dainos ir baladės*. Surinko ir suredagavo

Jonas Balys, Lietuvių tautosakos lobynas V. Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1958, Nr. 138).

- ³⁵ Audronė Vakariniene. *Suvalkiečių dainų ritmo ypatybės*: Bakaluro darbas. Vad. Zita Kelmickaitė, Lietuvos muzikos akademija, Etnomuzikologijos katedra. Vilnius, 1999, p. 58.
- ³⁶ Šį reiškinį (triolių ar valsinio metro atsiradimą vietoj dvidalių ritminių struktūrų), kaip charakteringą suvalkiečių dainuojamajai tradicijai, aptarė A. Vakariniene. Tyrinėtojos nuomone, tendencija ypač išryškėja vėlesniuose užrašymuose (Audronė Vakariniene. *Suvalkiečių dainų ritmo ypatybės*: Bakaluro darbas. Vad. Zita Kelmickaitė, Lietuvos muzikos akademija, Etnomuzikologijos katedra. Vilnius, 1999, p. 38).
- ³⁷ Apie laisvą suvalkiečių melodijų ritmiką rašė A. Vakariniene: „Metriškumas dažnai atrodo tam tika prasme išorinė, primesta ypatybė, nekylanti iš paties teksto, kartais net ir prieštaraujanti jam. Čia metrą veikiau galėtume traktuoti ne kaip akcentų reiškęją, o kaip ritminio proceso reguliatorių...“ (Vakariniene, 2002, p. 187).
- ³⁸ Padainavo Adelė Kazlauskienė-Ambraše, kilusi iš Senovės k., Kazlų Rūdos vls., Marijampolės aps., gyv. Gustaičių k., Skriaudžių apyl., Prienų r. (*Vai tu rugeli*: Adelės Kazlauskienės tautosakos rinktinė. Sudarė J. Vylius, parengė L. Burkšaitienė, Vilnius, 2003, Nr. 12).
- ³⁹ Padainavo Marija Klingerienė, Giruliai, Klaipėdos r. (*Lietuvinių žodis*. Kaunas, 1995, Nr. 94).

Summary

The article explores a group of songs of anglers. The aim of the article is to define the group “songs of anglers”, exploring the main melody types of those songs, exploring the areas of distribution and relations to other genres of folk songs. Attention is focused on anglers’ songs, as songs of a specific social group, not songs accompanying work, as it was thought before.

The main issues, discussed in the article are:

- Definitions of anglers’ songs, used by different scholars until now, aren’t accurate enough.
- The function of anglers’ songs is still unknown.
- The area of distribution of these songs is much wider than Lithuania Minor.

Anglers’ songs could be songs accompanying fishing (it is doubted in this work). In this case they should be called “work songs”. Unfortunately, we haven’t any documents about singing while working. Another sort of songs could be songs of anglers (as a social group), performed on different occasions. In this case we are talking about the folklore of different social groups in Lithuania. As we lack arguments about singing accompanying fishing, we have to consider anglers’ songs as songs of a particular social layer.

Fishing is one of the oldest sources of nourishment in Lithuania and one of the oldest trades as well. This is shown in the poetical texts of songs. Fishing, ships, sailing and trawls often figure in the songs. There are a lot of other

motifs related to water, like swimming, drowning, washing. But the mentioned poetical motifs don't show that the songs belong to the genre of work songs or songs of anglers. A lot of water motifs could have symbolical meaning or show domestic reality. The melodies of investigated songs belong to the later layer; they don't show reliance on any archaic work or ritual genre. As it occurs after research of later layer melodies, they show deep relations among songs of different genres (work, wedding, family, youth, love, historical and other songs).

Several amazing songs of anglers, first noticed by our ethnomusicologists, were recorded in Lithuania Minor. That's why the opinion that anglers' songs are spread in Lithuania Minor is still alive. As a matter of fact, anglers' songs are spread much more widely. They are well known in south-western Lithuania in many variants. The maps of distribution of some poetical texts, sung by most popular melodies, are presented in this article.

The Catalogue of Lithuanian Folk Songs (LLDK) includes five thematic groups of songs of anglers of twenty-two poetical types. Major poetical types are discussed in the article, including also the melodies, which are sung with investigated poetical texts. Some of types are slender, having too little variants for detail analysis. Some of poetical types occurred just fragments or remote variants of other genres songs. We find three main groups of poetical types, important for researching angler's songs. The group *Ei kilau kilau* (The ship arrived) is the most famous song in this group. After detailed analysis of poetic texts, we can see that the song has deep reliance to other genres, especially wedding songs, and some other groups of work songs (pulling flax). The melodies of the songs affirm this. They compose a group of melodic types, which is based on the same composition, rhythmical formula and melodic line. Even if the tunes differ slightly, the melodic line and rhythmical formula show that the songs are branches of the same derivation. The rhythmic

formula of the songs in this group is $\text{♪♪♪♪ : | : ♪♪♪♪♪♪ : |}$. It is also popular in other genres of work and wedding songs in south-western and southern Lithuania.

The second group is *Ei augo augo* (Oh, grew and grew). The problems of the social group of anglers' are discussed in poetical texts of the songs. They are related to wedding songs, discussing the issue of choosing girlfriends. Texts were sung with melodies of two melodic types, both close to each other. Other texts of wedding songs are known with these melodies, so it is connected with wedding songs, and could have originated from wedding songs of a later layer.

The group of poetical types *Gers broliai skolon, sumokės pažuvavę* (Brothers will drink on credit and will pay after fishing) is the only group, which could be called songs of anglers, as a social group. The poetical texts talk about fishing, like the main source of nourishment. This group of songs has the same rhythmical formula, already mentioned above.

The cartography of several types of anglers' songs (variants having same poetical and melodic texts are included here) shows that the songs are distributed not only in Lithuania Minor, but also in south-western and southern Lithuania, some of them in smaller territory, reaching neighbouring territories of Lithuania Minor. The analysis and cartography of anglers' songs shows they aren't fishing songs or songs of anglers, as a social layer. The researched songs overstep the boundaries of anglers' songs, as the same melodies were used in songs of other agricultural work (such as pulling flax), wedding (match-making). The songs were important in south-western Lithuania, including Lithuania Minor, as a later layer of multifunctional pieces composing a part of south-western Lithuanian musical inter-dialect. This allows us to draw the conclusion that the songs (melodic and poetic types as well) are much older as emerging in Suvalkija, Dzūkija and ethnographical regions Lithuania Minor.